

POSTNINA PLACANA V GOTOVINI.

B E S E D A

O SODOBNIH VPRAŠANJIH

LETO 1.
ŠTEV. 2.

Revija »BESEDA« o sodobnih vprašanih izhaja mesečno. — Urejuje jo konzorcij. Zanj odgovarja Langus Joža. Izdaja jo Delavska založba, r. z. z. o. z. v Ljubljani, za katero odgovarja Pitako Vilko. Uredništvo in uprava je v Ljubljani, Miklošičeva c. 22/I (Delavska zbornica). Tiska »Slovenija« v Ljubljani, Wolfova ulica št. 1. (Predstavniki A. Kolman.) Revija stane letno Din 50.—, polletno Din 25.—, četrletno Din 15.—; za Avstrijo letno šil. 8.—; za Nemčijo RM 5.—, za ostale države S 150.—. — Naročnino je pošiljati na čekovni račun poštne hranilnice v Ljubljani, št. 16.099, telefon št. 2265.

Vsebina

MODERNI ČAS IN MLADINSKO GIBANJE: Stanko Canjkar. — DELAVSKA KULTURA IN KNJIŽEVNOST: Miško Kranjec. — REŠITE NAŠE DUŠE: Tomaž Furlan. — EVROPSKE DIKTATURE: V. P. — PREGLEDI: Stranke v Franciji (V. P.) — Nemci in Balkan (V. P.) — Kako je v tovarnah (J. Rozman) — Osebnost (L. J.)

SALDA-KONTE — ŠTRACE
JOURNALE — ŠOLSKE ZVEZKE
MAPE — ODJEMALNE KNJIŽICE
RISALNE BLOKE ITD.

NUDI PO IZREDNO UGODNIH CENAH
KNJIGOVEZNICA
JUGOSLOVANSKE TISKARNE

PREJ

K. T. D.

V LJUBLJANI, KOPITARJEVA UL. 6
II. NADSTROPJE

Vpišite se v
KREKOVO KNJIŽNICO!

Din 4.—

znaša mesečni prispevek
za broširane knjige in

Din 6.50

za vezane. Za ta denar
dobite

tri lepe knjige
na leto, ki bodo obse-
gale preko 700 strani.

Po pojasnila pišite na

KREKOVO KNJIŽNICO,
Ljubljana, Delavska zbornica

I. Slanovic

Splošno ključavničarstvo, Ljubljana, Gajeva ul. 2

se priporoča za vsa v to stroko spadajoča dela.
Specijalno za delikatesna in slaščičarska namizna in
izložbena stojala iz medenine ali železno ponikljana.

»Apolo«

Ljubljana, Miklošičeva cesta 40

veletrgovina radio aparatov, gramofonov, šivalnih strojev in koles najboljših svetovnih znamk po zelo zmernih cenah in ugodnih plačilnih pogojih.

Poskusite pa se boste prepričali.

Franc Slamič

tvornica mesarskih izdelkov in konzerv
Velemesarija — Ljubljana

Prodajalna:
Gospodarska c. 6
Telefon 2973

Podružnica:
Prešernova ul. 5
Telefon 2256

Sveže meso, delikatesni mesni izdelki, štajerska perutnina, divjačina. Za turiste, lovce in sportnike prima mesne konzerve in pastete.

Lud. Štrukelj, Ljubljana

specijalni atelje za splošno črkoslikarstvo

Celovška cesta 14

(nasproti velesajma)

J. Kurilj

modni krojaški salon za gospode

Stari trg 11a

Priporoča se za prvovrstno izdelavo vseh vrst oblek po najnovejši modi ter zmernih cenah

A. Žibert

Prešernova ulica števil. 5

nudi cenj. občinstvu svojo veliko zalogo čevljev domačega in tujega izdelka najboljših znamk po najnižjih cenah!

Ivan Kacin, Ljubljana

Tabor št. 6

Tvornica glasovirjev, harmonijev in orgel.
Popravlja in uglašuje. Cene nizke z garancijo. Zahtevajte cenik.

Priporoča se konfekcijska, manufakturna in modna trgovina

Josip Olup, Ljubljana

Stari trg 2 — Pod Trančo 1

Velika izbira kamgarnov iz prvovrstnih domačih, čeških in angleških tovarn. Obleke se izvršujejo tudi po meri. Bogata izbira modnih potrebščin in perila lastne tovarne „Triglav“, Kolodvorska ul. št. 8 — Črno blago za č. g. duhovščino in železničarske uniforme stalno v zalogi.

Izdelovanje in prodaja vsakovrstnih cerkvenih sveč, zvitkov in prižigačev kakor tudi vsakovrstnih medic, slaščic in testa.

Nakup in prodaja medu in voska na drobno in na debelo

Ustanovljeno leta 1863

Jakob Krbavčič, Ljubljana

Sv. Petra cesta 59

Anton Legat, Ljubljana

Miklošičeva cesta 28

Specerija, delikatesa, zajtrkovalnica. Lastna moderna pražarna za kavo.

Teod. Korn, Ljubljana

Poljanska cesta 8 (Preje Henrik Korn)

Ustanovljeno 1862

Krovec, stavbni, galanterij. in okrasni klepar.
Instalacija vodovodov in centralne kurjave.
Naprava strelvodov. Kopalniške in klosetne naprave.

Stavbno, umetno in konstrukcijsko ključavničarstvo

JOS. WEIBL

Ljubljana

Opova ulica 10 — Kolodvorska ulica 18

Vrtne, stopniške in nagrobne ograje, svetiljke, želez. stopnice, želez. okna, škarjaste omrežja, napisne table, solčne plahte, štedilniki itd. Avtogenično varjenje in lotanje.

Ivan Pengov, kipar Ljubljana, Kolodvorska 20

Izvršuje kipe, oltarje, prižnice in druga v to stroko spadajoča dela po lastnih in predloženih načrtih.

Delo solidno! Cene primerne!

Strokovni nasveti za vsakega
automobilista!

Autošola Gojko Pipenbacher, Gosposvetska 12

B E S E D A

O SODOBNIH VPRAŠANJH

LETO I.

FEBRUAR 1932

ŠTEV. 2

Stanko Cajnkari:

Moderni čas in mladinsko gibanje.

Pisatelj Emil Fiedler pravi nekje: »Zdi se, kakor da bi se bile naenkrat vse razdiralne sile navalile na današnje človeštvo. Kakor da bi se bilo vse zlo sveta zarotilo, da hoče v skupni koncentrični ofenzivi prodreti fronto krščanstva. Poleg kaosa duševne zmedenosti še gospodarska razrvanost; poleg vesoljne povodnji, ki razdira temelje vsakega verskega naziranja, še veletok socialne bede, ki začenja svoje razdiralno delo ravno tam, kjer bi krščanstvo imelo vsaj malo upanja na uspeh, namreč pri ljudeh, ki nimajo za duhovito igranje z vsakovrstnimi teorijami svetovnih nazorov niti časa niti veselja, ki kupijo malo knjig in malo knjig čitajo, ki se niso nikdar ponašali z reševanjem velikih problemov, ki kot praktični ljudje, kot ljudje dela, ne čutijo niti najmanjšega veselja za to, da bi si zmešali glavo z vso to ropotijo, ki so jo izšpekulirali in napisali ljudje, ki nimajo nobenega drugega dela...«

V teh par besedah je podana v splošnih obrisih slika naše dobe. Glavni znaki bi bili: vedno naraščajoči kaos v duševnem življenju, propadanje vernosti in grozeča socialna beda; brezplodno govorjenje in špekuliranje znanosti in umetnosti in vedno večja nevolja v dušah tistih, ki največ delajo in najbolj trpijo.

Pred to zmedenostjo pojmov, besed, nazorov življenja in trpljenja je velika večina refomatorjev brez moči. Filozofija mogoče še nikdar ni bila bolj razdejana in bolj brez moči, kakor je danes. Eksaktna znanost stoji izven življenja in ne more splošne zmede in bede prav nič zmanjšati. Umetnost se je zatekla v duševnost nekaterih redkih ljudi, ki se ukvarjajo s problemi svojega lastnega duševnega in telesnega razdejavanja. Postala je malenkostna; izgublja se v slikanju malopomembnega, narejenega, namišljenega trpljenja posameznikov. V primeri z bedo milijonov in milijonov je to otročje opevanje trpljenja, navadno prav nebogljenega trpljenja bolnih ali vsaj hipohondričnih umetnikov, tako malenkostno, da tistim, ki najbolj pričakujejo odrešilne besede, ne prinese drugega kakor novo razočaranje. Taka umetnost, kakor nam jo servira naša meščanska kultura, res ne more biti odgovor na vprašanje življenja. — Politika in gospodarstvo sta kup papirja, papirnatih tolažb in vodenih izgovorov.

Ostala bi nam še vera, ostal bi nam še Kristus s svojo rešitvijo. Pa je tako, da Kristusa malokdo prav dobro pozna in da sodijo njegovo odrešenje po življenju kristjanov. Oboje je usodno. Ako se danes množice oddaljujejo od krščanstva, se s tem ne oddaljujejo od Kristusa, ki bi ga vsaj večinoma gotovo vzljubile, ako bi ga prav poznale; ne, odpad velja temu zlaganemu zunanemu krščanstvu, ki je bilo pri nas in drugod v navadi in je še.

Zato ni dovolj, ako rešujemo vsa ta zamotana vprašanja našega časa z zahtevo, da naj ljudje postanejo ozir. ostanejo kristjani, pa bo vse dobro. Vprašanje je danes v tem, ali bomo znali dati svojemu krščanskemu življenju tisto globokost in iskrenost, kakor jo Kristusov nauk po vsej pravici zasluži. Gre torej v bistvu najprej za našo lastno konverzijo v večjo vernost, v večjo iskrenost, odkritost, pravičnost itd.

Za to konverzijo v iskrenejše krščansko življenje pa je treba posebne pripravljenosti duha, posebnega duševnega razpoloženja. Duševnost ima v vsakem človeku svoje posebne lastnosti, ki so neke vrste navada v načinu mišljenja, čuvstvovanja in hotenja. Z ozirom na to notranje človekovo razpoloženje, ki je izredne važnosti za življenski nazor vsakega posameznika, delimo ljudi v »stare« in »mlade«. To duševno razpoloženje je včasih povsem neodvisno od telesne starosti. So stari, telesno stari ljudje, ki so po svojem duševnem razpoloženju mladi; in so telesno mladi, pa so v svojem razpoloženju popolna starost. Navadno pa je tako, da s telesno starostjo postaja tudi duševnost bolj stara, bolj negibna, bolj okostenela. Odtod tudi dejstvo, da imenujemo razgibanost in živahnost duha mladost, okostenelost in negibnost pa starost. Vendar pa je treba povedati prav odločno, da v vseh teh vprašanih ne gre za besede ampak za notranje bistvo, za stvar samo. So namreč ljudje, ki besede mladosten in mladinski ne morejo prenesti. Ne vem sicer dobro, kaj vidijo strašnega za to besedo. Mislim pa, da so si ustvarili svoje pojmovanje mladinstva, ki se s pravim prav nič ne sklada in napadajo to, česar v resnici tudi mladi ljudje ne odobravajo. Največkrat gre za nesporazumljenje ali za neumevanje.

Važno je samo eno: Zavest, da mora biti človeška duša nekaj vedno živega; da mora vedno in vedno rasti v večje razumevanje in večjo dovršenost. Življenje iz te zavesti je to, kar imenujemo duševno mladost.

Da je to duševno razpoloženje najbolj v skladu z naravo in da je prav radi tega obvezno in potrebno za vse, se da dokazati filozofsko, teološko in — življensko — priprosto iz navadnega opazovanja. Mi za ta dokaz tukaj nimamo časa. Kristus je začel svoje apostolsko delo s tem, da je ustvarjal v svojih apostolih to mladostno, sveže duševno razpoloženje. In gotovo se še nikdar v človeški zgodovini »mladost« in »starost«, duševno zdravje in duševna okorelost niso tako odločno in resno spoprijeli, kakor za časa Kristusovega boja s farizejstvom judovskih vodilnih krogov. Farizejstvo je duševna okostenelost najvišje stopnje, pomešana z ogromnim napuhom. Kristus pa prihaja z mislijo o kraljestvu božjem, ki je znotraj v dušah in ne v formalizmu; ki je resnično, iskreno, odkrito, polno dobrote in ljubezni. — Mi govorimo o farizejstvu in njegovi miselnosti navadno tako, kakor da spada vse to v daljno preteklost in nočemo priznati, da ravnamo neštetokrat prav iz te sicer osovražene farizejske miselnosti.

Predno podamo kratko sliko o razlikah med mladostnim in starostnim pojmovanjem življenja je treba poudariti še neko važno resnico, ki se je vse premalo zavedamo. To namreč, da je mladinsko gibanje bistveno različno od dolge vrste mladinskih pokretov tekom zgodovine. Priznavamo, da je poznala skoraj vsaka doba kakšen boj med mladimi in starimi. Vedno je bilo nekakšno trenje med staro in mlado generacijo. Toda razlika ni bila nikoli tako bistvena in tako globoka, kakor je danes. Navadno je šlo za zapostavljanje mladih ljudi v javnem življenju in za odpor mladih na te resnične ali samo dozdevne krivice. Mogoče je šlo še tuintam za nekoliko drugačno svetovno naziranje, za drugačno politično in gospodarsko miselnost, a vedno so bile vse te razlike bolj zunanje. V naši dobi pa gre za povsem drugačno miselnost mladega rodu. Ta razlika je bistvena, globoka,

nepremostljiva, bi lahko rekli. To, kar daje duševnosti njeno obliko, to, kar usmerja vse delovanje in mišljenje, to, kar je na dnu vsake duševnosti, to je različno. Boj se je premaknil iz površine v globine in je v resnici boj na življenje in smrt, ker je boj za biti in ali ne biti vse naše kulture. Nikar ne recite, da pretiravam. Kdor ne čuti tega boja dveh generacij, ki se vrši (vsaj drugod se že, če ne pri nas) vsepovsod: v vzgoji, v umetnosti, v socialnem in verskem pogledu, mora biti res zelo zelo star in zaverovan v svojo okostenelo modrost.

Da je prišlo do tega ostrega boja, je povsem umljivo. Študij človekove duševnosti je v zadnjih desetletjih zelo napredoval. Duša je postala osrednji predmet najrazličnejših raziskovanj. Najprej se je začelo z vprašanji o vzgoji. Stara šola, sakrosanktna v svojem ustroju in v svojem častitljivem učiteljskem zboru je doživela prvo nepričakovano ofenzivo in je bila do skrajnosti razočarana in oznevoljena. Potem je prišel na vrsto družabni red z vsemi svojimi nečloveškimi krivicami. — Na koncu je zadela ista usoda tudi versko življenje (ozir. umiranje).

Ves ta napad se je vršil in se vrši še danes v znamenju prave duhovnosti, v znamenju bistva življenja, v znamenju pravega duševnega zdravja. — Težišče življenja je bilo postavljeno v naravni zakon. Odtod tudi tisto veselje do narave in njenih lepot. Odtod beg pred družbo, ki je vso to naravno zakonitost zagrnila z neštetimi malenkostnimi družabnimi predpisi in omejitvami. Tako je nastal nov zakonik, zapisan v dušah, in skupen vsem, ki so bili res mladi in pogumni. In zgodilo se je nekaj silno čudnega in nepričakovanega: zadaj za vsemi strankami, narodnostimi, verami in svetovnimi naziranjmi se je začela ustvarjati skupnost mladih, ki jih je vezala ena in ista mladostna miselnost. Katoliška, protestantovska, svobodomiselnost in socialistična mladina je imela toliko skupnega, da nas je vse to nehote zblížalo. Vendar to zblíževanje ni trajalo dolgo, ker so razna mladinska gibanja začela prav kmalu hoditi po svojih posebnih potih.

Prav radi teh notranjih, bistvenih posebnosti modernega mladinskega gibanja ni mogoče, da bi ta pokret preminil brez posebnih uspehov. Lahko je, da nas vara ena generacija, ki je bila preslaba, prestara v svojem mišljenju in v svojih metodah, ni pa mogoče, da bi temeljne misli pokreta ostale v popolnem pozabljenju.

V razumevanju celotnega problema je važno sledeče vprašanje: Ali je ta razlika med starostnim in mladostnim pojmovanjem življenja res tako izrazita in odločujoča? Ali ni vse to bolj namišljeno, prisiljeno? Ali je le malo res, da bi bilo mladinsko gibanje neobhodna podlaga vsega reformato-toričnega dela v naši dobi?

V dokaz samo bežno sliko o teh razlikah, kakor jih gledam sam.

Za starostno duševno razpoloženje je značilna vera v zunanjo formo, vera v urejenost, zakonitost zunanjega življenja. Te zunanje forme so namreč tvorba stare generacije in odtod te velike simpatije. To so tudi ljudje ustvarili: v kulturi, politiki, gospodarstvu, vzgoji itd. To je njihova last in ponos. Sama po sebi bi ta zaljubljenost v delo lastnih rok ne bila slaba, ako bi pri vsem tem bistvene stvari ne ostale v strahotnem pozabljenju. In prav v tem je začetek vsega zla. Tako je postala kultura samo videz, zunanja, površna, plitva do smešnosti. In videz vara: ne samo takrat, ko človek misli, da se za lepim obrazom skriva tudi lepa duša, ampak tudi takrat, ko gleda proizvode zunanje kulture in misli, da tiči zanjo tudi kultura duha. Kakor misli priprost človek, da se solnce vrti okrog zemlje, tako misli marsikdo, da se življenje vrti okrog vseh teh malenkosti, o katerih misli večina ljudi, da so odrešilne: okrog paragrafov in predpisov, okrog finega vedenja in dru-

žabnih uglajenosti, okrog lepe telesnosti in denarja itd. Življenje pa hoče bistvenosti. In življenje človeštva je njegova kultura. Ta pa je zgrajena danes iz nebitvenega, postranskega, zunanjega in samo navideznega. Temu navideznemu velja odpor mladine, ki gleda v svojo bodočnost in išče v njej svojo srečo. Bistveni zakoni življenja pa so: da ni prvo poklic, ampak človek; da ni zunanji red (ozir. sedanji nered) samemu sebi namen, ampak da mora biti v službi človeka, in ne samo enega človeka ampak človeštva kot celote —; da ni odvisna vzgoja mladine le od discipline in strogosti, ampak bolj od osebnosti, dobrote in znanja učitelja; da ni smisel vere v izpolnjevanju zunanjih dolžnosti, ampak v tisti skrivnostni rasti v vedno večjo božjo bližino in s tem tudi v večjo dobroto napram ljudem; da dalje pravi lastniki raznih produktov niso tisti, ki spravljajo denar in dajejo tvrdkam in podjetjem naslov, ampak tisti, ki delajo in nalagajo v njih svoj trud; da torej ne gre v socialnem pogledu za delitev miloščine, ampak za zakone resnične pravičnosti; da je vrednost človekova v njegovi notranjosti in ne v poklicu in še manj v naslovih in odlikovanjih te ali one vrste; da ni važna etiketa in uglajeno vedenje, ampak odkritost srca in iskrena dobrohotnost. Teh nasprotij bi lahko pokazal še dolgo vrsto, a naj zadostuje.

Zahteva bistvenosti obsega prav za prav ves pokret. Ako je naše življenje zgrajeno na bistvenih zakonih in zahtevah, lahko govorimo o duševnem zdravju, kar je v resnici »mladost«. Podajmo le še par besed, ki so značilne za staro ozir. mlado generacijo. Starejši rod govori s posebno vnemo o poklicu, dostojanstvu, časti, redu, pravu, disciplini, korektnosti, vljudnosti itd. Mladost pa pravi, da je osebnost pred poklicem, da je dobrota pred dostojanstvom in častjo, da je ljubezen več kakor red in pravo, in prava svoboda več kakor disciplina; da je odkritost več kakor korektnost in neprisiljenost več kakor priučena in potvarjena vljudnost. Prav to uporabljanje različnih pojmov je za medsebojni odnos dveh generacij silno značilno. Saj je s tem izredno dobro označeno dejstvo, da gre tukaj za dva, v svojem bistvu različna življenska sloga.

Vem, da je ravno na to zadnjo trditev velik ugovor, češ, da tega novega življenskega sloga ni mogoče nikjer zaslediti, da se torej mladi rod v svojem bistvu ne loči od starega. Ob tem ugovoru, ki ga bom poskušal pobiti, bi omenil najpoprej to: da prihaja ta trditev od strani starejšega rodu iz nekega zadovoljstva, kakor da bi hoteli reči: pa se vam le ni posrečilo, da bi bili boljši, odkritejši in bolj resnicoljubni, kakor smo mi. Poleg tega pa je njihova trditev samo deloma resnična. Kjer je mladinstvo tako redko sejano, kakor je n. pr. pri nas Slovencih, tam res ni mogoče govoriti o posebnem načinu življenja mladih ljudi. Nikdo ne more prodreti tako globoko v misli kakega dobrega, iskrenega mladega človeka, da bi mu bila ta sprememba kar brez vsega jasna. Tudi je težko najti povsem očiščeno mladost, povsem mlade in iskrene ljudi. Največja težava je dediščina starejšega rodu. Kako težko je otresti se vsega tega, kar smo tekom let sprejemali v svoje duše nevedé in nehoté. Mi priznavamo starim, da je težko izlesti iz starostne miselnosti, a naj tudi oni priznajo, da je še sila težje v takem okolišju, kakor je naš, uresničiti v kratkem času ideale pravega duševnega zdravja. Zbog vseh teh vzgojnih vplivov in metod, iz vse naše konvencionalnosti in iz vsega starega bontonstva priti v sveži zrak mladostne nepotvorjenosti, je težko. Prav posebne težave pa nastanejo tam, kjer gre za veliko vrednoto ljubezni, ki v mladih srcih še prav posebno odmeva. Da, mlad človek bi naj šel hladno mimo vsega ljubimkanja, mešetarjenja in prodajanja, mimo vseh profanacij, vsega onečaščenja in duševnega opustošenja in bi naj ostal čist in svet, dober in iskren, zvest Bogu in vsemu najboljšemu, kar je v njegovi duši... To

je lahko zahtevati in tudi zahtevamo, a vemo, da so težave in da je treba neizmerno medsebojnega zaupanja, veliko potrpljenja in čakanja. Nagel je samo propad, pot navzdol, degeneracija.

Vem pa in velikokrat poudarjam, da danes tudi mladi ljudje niso več mladi. To velja menda o večini. Nekaj čudno starega je v njih. Neka zagrenjenost se je polastila naše mladine. Le malokdo najde pot iz vsesplošne plitvosti in površnosti. Kako malenkostno je navadno vse to, o čemur se mladi ljudje med seboj pogovarjajo. Ples, obleka, nekoliko športa, ljubimkanje, vsakdanje opravljanje in obrekovanje; mogoče tudi gledališče, ako igrajo slučajno kaj spolno razdražljivega. To je vse in to je malo. Kje je beseda o bodočnosti, o novi obliki, o svetovnem nazoru, veri, socialnem vprašanju, o umetnosti, ki bi bila v službi življenja. To res ni mladost —; ni bila in ne bo, ako ne bo našla svojega pravega obraza, ako se ne bo zavedla, da je treba misliti v bodočnost. — So pa tudi mladi, v resnici mladi ljudje. In v te verujem. Vem, da jih je malo. Ne rabimo višje matematike, ako se hočemo prešteti in narediti statistiko. Pa je ne delamo, ker danes ne gre za število. Ako bomo vztrajali, bo prišel čas, ko bo tudi število važno. V zadnjih letih smo ostali tihi v svojem delu, da so nekateri mislili, da nas ni več. Mi pa vemo, da to tihoto rabimo.

Vsem, ki so res mladi, brez ozira na leta, naj veljajo za konec in slovo besede istega pisatelja in župnika Fiedlerja, s katerim sem začel: »Če hočemo biti novi ljudje, nam je zlasti nujno potrebno spoznanje nasprotja: spoznanje, da leži med našim življenjskim nazorom in nazorom »onih drugih« globok prepad; da moramo v tisoč slučajih reči »ne«, kjer rečejo drugi »da«; da imenujemo temo in prepad, kar je imenoval Kristus temo in prepad, četudi vsi drugi imenujejo to prosvitljenost in napredek«.

Da, začetek vsega pa je globoka zavest, da vodi pot v novo dobo preko duševne mladosti, preko mladosti, ki je zdravje, veselje in moč!

(Dalje prihodnjič.)

Miško Kranjec:

Delavska kultura in književnost.

Problem delavske kulture in delavske književnosti ni nikakor nov, temveč sega pol stoletja nazaj. Vsekakor pa je postal aktualnejši danes kot kedaj prej. Rešen seveda ni in tudi sam ne bom prinesel nikakih novih odkritij, temveč bi rad samo potegnil neko črto, nek prerez skozi vse to, kar se danes naziva kot proletarska umetnost. Zato to ni dokončna študija, temveč bolj moj mimobežni vtis.

Najprej pa moram poudariti oziroma kratko povzeti, kaj je kultura sploh. Ko govorimo o kulturi tega ali onega naroda, končno ne samo naroda, temveč neke generacije, neke skupine ljudi, ki prevzame duhovno vodstvo v narodu in v svetu (n. pr. nekdanje plemstvo, potem meščanstvo), ko torej govorimo o vsem tem, mislimo na vse iste bistvene duhovne vrednote, ki jih ta generacija ima in jih tudi dá svetu kot izraz svoje duhovne bitnosti.

Če torej danes govorimo o delavski kulturi, je pod tem razumeti neke nove, samostojne duhovne vrednote, ki jih ta novi najmlajši rod prinaša in ustvarja. Delavstvo je tu; zato ni več vprašanje, če ima pravico do svoje bitnosti, to se pravi, če ima pravico, da ustvari svojo kulturo, oziroma, če jo je možno kdaj ustvariti. Vsak narod, ki hoče živeti, mora ustvariti svojo kulturo, prav tako tudi vse generacije, vsi rodovi od nekdanjega plemstva

do današnjega delavstva. Danes pa smo, kar je jasno, na prelomu meščanske kulture in na pohodu do delavske. Zato tu ni nič več tako važno vprašanje, ali smo zmožni ustvariti to kulturo, temveč bolj, ali že ta kultura je, če je še ni, kakšna bo, katere bodo njene bistvene črte in v kakšno smer se bo razvila. — Seveda je pa težko potegniti prerez skozi vso svetovno ozračje delavskega pokreta, ozir. do tako imenovane delavske kulture. Omejil sem se pred vsem na delavsko književnost in s tem v zvezi kulturo sploh, kjer je zaenkrat zlasti najvidnejša in najizrazitejša književnost. Seveda pa tudi tega ni mogoče tako razdrobiti, da bi človek lahko izrekel končno sodbo, temveč bo to samo vtis, ki ga dobivaš vsak dan nanovo ob slednjem vprašanju. — Nikakor pa ne morem tu zajeti gospodarskega delavskega problema, ne verskega, ki sta skoraj najvažnejša.

Kakor vsa kultura sploh, je tudi književnost duhovni produkt vsakokratne generacije; naravno je torej tudi, da ima delavstvo, ozir. mora ustvariti svojo umetnost, ki je končno najmočnejše gibalno, najsilnejše širjenje idej, vez za združevanje in zблиžanje na neki osrednji točki skupnosti.

Delavski pokret ni nov, kot sem omenil, temveč sega v prejšnje stoletje in še deloma dalje. Pri tem ga je spremljala umetnost kot duhovna oblikovateljica, ki išče za zadnjimi tresljaji človečnosti, za zadnjo mislijo. Zadnja leta pa se je pokret poostril in prešel v močno aktivnost. In tudi pri tem ga ni književnost zapustila, temveč mu je sledila.

Posledice pa so se pokazale kmalu. Danes vsi čutimo neko krizo, nek zapletljaj, odkoder se ne moremo rešiti. Nič ni stalnega, česar bi se človek oprijel. Nastopajo ljudje, ki se proklamirajo za proletarske pisatelje, pišejo bombastično, z ognjevitostjo hlastajo za efektom, vse zanikajo in podirajo, toda pri postavljanju novih vrednot jim zmanjka tal.

Napraviti hočemo kratek prerez, vsaj skoz našo literarno produkcijo, ki je vsakemu kolikortoliko znana. Prvo kar opazimo, je, da se knjigam, namenjenim delavstvu, posveča z naše literarne kritike in tudi s pisateljevih strani manj pažnje — kar je pa samo videz. Vzroki zato niso morda v omalovaževanju, temveč v umotvorih samih. Tudi niso krivi naši malomeščanski čitatelji, da ne segajo po delavskih knjigah. Zakaj pa je n. pr. prodril Ham-sunov »Blagoslov zemlji«? zakaj Remontovi »Kmetje«? Saj povsod nastopa samo kmet; tudi ni efektnost velikih in pretresljivih dogodkov. To ni moda, to je vse nekaj drugega. Zakaj so se popularizirali, če že tako rečem, Andersen Nexö, zakaj Gladkow, zakaj U. Sinclair, zakaj drugi? Vzemimo pa za primer našo delavsko knjigo; če osebe izvlečemo, je to samo nekaj tipov, ki jih povsod dobimo: to so rudar, njegova sestradana družina, bolna žena, razmetana soba; dalje brezposelni delavec, ki se povsod lovi, dokler ne pade, delavka, služkinja, ki morata biti na koncu obe prevarani in izrabljeni od gospodarja; na drugi strani nastopajo ljudje samo s slabimi lastnostmi: to so razni bankirji, podjetniki, malomeščani, ki že imajo lahko deklo in še nekaj podobnih tipov. To je približna razdelitev na dva tabora. Razen tega se še pojavi kdaj kakšen župnik, ki je za versko orijentirane socialiste blaga dušica, ki vliva povsod svoj mir, dočim je za protivrske socialiste debeluh, ki drži s kapitalisti; neredko se mu še podtakne kakšna ženska. To črto sem potegnil za-regadelj, da lahko vsak vidi, kako malo osoba imamo v vsej naši literaturi. Samo nekaj tipov, ki so povsod enaki. Zato tudi dejanje ne more biti drugačno; brezpomembni delavci vodijo štrajke, padajo na barikadah. Kapitalisti se izživljajo, ne oziraje se na vse to. Družine stradajo, blede, izsušeni obrazi, otroci strašijo iz vsake barake. Prevare se vrstijo, zvodništvo je na dnevnem redu, metanje iz služb, itd. In vse to naj dokumentira oziroma predstavlja delavsko kulturo in literaturo. To je samo nekaj plamtečih idej, ki jih ta ali

oni hoče razkričati. Ljudje niso ljudje, temveč so lutke. In tu je osnovna zgrešenost.

Ta greh se pri nas vleče skozi in celo Finžgar se mu ni mogel izogniti v romanu »Iz modernega sveta«. Mlajši rod je to samo postavil. Vse naše socialne revije so prepojene z izlivi žolča, sovraštva, hlastanja za tem, da čim bolj izsušene obraze narišejo v povesti ali v pesmi. Mogoče je to sicer dobro kot sredstvo za podžiganje skupnosti in za boj, nikakor pa ni to — umetnost in najmanj proletarska umetnost. Če delavstvo ne bo ustvarilo večjih vrednot, potem nima pravice do obstoja. Umetnina ni z gnevom prepojena knjiga z otipljivo tendenco. In delavska kultura ne sme biti šlager, ali pa hudo nosni bojni klic.

Vse to torej ni nikakor ustvarjanje delavske umetnosti, temveč nekaka moda, hlastanje za efekti. Pisatelj mora biti iznajdljiv v motivih. Naš svet se nam zdi tesen. S kmeti se je ukvarjal Jurčič, s saloni nekaj drugih pisateljev; torej ob pomanjkanju snovi je prišla na vrsto — tovarna. Ta tovarna je za slovenskega pisatelja mikavna; delavci, ki se vračajo iz nje, ali pa rudarji, ki črni prihajajo iz rovov zemlje. In naš pisatelj, ki to vidi, si misli, kako polna gneva mora biti duša tega človeka, zlasti, ko še vidi gospodo, ki se vozi z avtomobilom. No — in delavci, ki čitajo take stvari, se jim zdi lepo, da jih nekdo tako mehko pogladi in potolaži. Tako je torej vsaka brošura o delavstvu le nekako, kot če poročevalec gre za kakšnim dogodkom, opiše, kar je videl in slišal, potem pa sede lepo k mirnemu kosilu. To še ni nikaka umetnost! To je nekaka literarna dobrodelnost. Objekti so tu, motive si človek sfantazira, dogodke skonstruira in stvar ima efekt. Toda zadnje čase kot da celo tega primajkuje. Zato so dobra za novele in povesti razna dualeta, prevarana v življenju, z nezakonskim otrokom. Dogodki so včasih pikantni in pač »vlečejo«, kakor n. pr. vlečejo »šund romani« večjega kalibra.

In delavstvo? Kaj pač hoče, lahko je hvaležno, da vsaj kdo spregovori o njem, pa bodi si kakorkoli že.

Dejal sem, da je prav v tem osnovna zgrešenost. Zato, ker iščemo za zunanji efekti, nihče si pa ne poskuša poglobiti v notranjost novega človeka, dasi ležijo prav tam vse njegove vrednote. Kultura še ni v revolucijonarnosti, ne v razbijanju. Ni v tem, če je kdo nesrečen, če nima kruha. Vse to je vprašanje socialne in gospodarske organizacije, da ureja svet. Kultura pa mora poiskati tiste vrednote, tiste temelje, na katerih vse življenje sloni. To je neki notranji naravni etos, ki nikoli ne more pasti. Boga se lahko zanika, nikoli se pa ne more tega etosa, ker s tem pade ves socialni zakon in brez socialnega zakona ni človeštva.

Prav tako bi morala sloneti vsa delavska kultura na tem etosu. Če ga morda še danes ni, ga bo morala poiskati. Pa na čem končno sloni »skupnost«, »delavska zavest«, socialnost, če ne prav na tem etosu, na spoznanju: mi smo tu, v vseh nas je zavest neke skupnosti, neke skupnosti, ki se v osnovah loči — n. pr. — od skupnosti meščanstva. Ta zavest ni več samo v tem, da nimamo kruha, da nimamo stanovanja, temveč je to spoznanje, da smo najmlajša generacija, ki nikakor ne more prevzeti tradicije meščanstva, tradicije takega sveta, ampak mora iti naprej preko nje, mora iti do svojega sveta, do svoje kulture. Delavska skupnost ni v tem, da si — recimo — slučajno lačen, da nimaš denarja, torej se lahko istovetiš z delavcem. In to zato ne, ker imaš ti lahko istočasno v sebi želje in namen doseči, kar so drugi, to se pravi, če je le možno postati največji bančnik na svetu. Delavska skupnost je v zavesti, v spoznanju, da je naša pot povsem drugačna,

prek tisočletne tradicije, prek hrepenenj vseh dob, to je — dvigniti se nad vse druge s pomočjo drugih. To je prelom z — individualizmom.

Dokler ni tega v nas, toliko časa ne moremo govoriti o ustvaritvi delavske kulture, ker nimamo za to nikakega razloga.

Iz istih vzrokov sem imenoval prej vse pisanje tako imenovane delavske književnosti za dobrodelnost, ali pa iskanje za snovjo, sižoji. Mi pišemo pač knjige o delavcih, o lakoti, o zatiranju, ne pa o tej delavski osnovni bistvenosti. Res je sicer prvo učinknejše, vendar še nima z delavsko kulturo nič skupnega. In zaradi tega nimamo n. pr. romana, ki bi dosegel Hamsunov »Blagoslov zemlje«, ali pa Reymontove »Kmete«. Saj imamo mi tudi dokaj knjig iz kmečkega življenja, pa so to samo slike o kmetih, ne pa kmetje sami.

Res da sicer ni še morda čas za to, da je vse še v prvem vrvenju, toda odvaditi se bomo morali pisati o delavstvu knjige, pobarvane z otipljivo tendenčnostjo, ki nima z realnostjo nikakih vezi.

Pot do delavske kulture pelje prek spoznanja, spoznanje pa gre prek trpljenja in zavesti skupnosti, prek razbitja individualizma. Ko bomo pogledali v sebe, bomo videli, da ni v nas nabrano samo lepo in dobro, nego, da imamo v sebi napake, da smo skrivinčeni. Mi smo se navadili lepih, bojevityh junakov iz romantike in iz filmov o divjih prerijah, kjer taki junaki svobodno divjajo, ne oziraje se na vse zakone in ne meneč se za človeštvo. Preko te boli bomo šli do spoznanja, da smo utesnjeni v krizo, da smo prisiljeni biti zakopani v rove, stati po toliko in toliko ob strojih, poslušati njih brnenje, in ob večerih morda šele sanjati v skromnih nočeh, med družino in podobno, ker v ozadju je — skupnost, in skupnost je možna samo na razbitju sline po velikih romantičnih junakih, ki stalno tli v nas.

Vsa umetnost in vsa kultura sploh bo morala sloneti na neizprosni odkritosrčnosti do samega sebe. Potem v književnosti ne bodo delavci več kot najlepši junaki, boreči se za novimi fantomi, temveč bodo — ljudje, ljudje s slabostmi in z vrlinami in vendar prav zato — ljudje, ne pa — tipi.

Mogoče taka književnost ne bo laskala srcu, ker ne bo tako zgodbarska, ker ne bodo posamezniki pomaknjeni visoko v zračne sfere, nego se bodo približali realnosti povprečnih ljudi. — S tem bo pa tudi dana možnost do kolektivne umetnosti, o kateri se danes toliko govori. In to je končno tisti izraz, za katerim tako stremimo, izživljamo se pa v — romantiki. Zato je nujno, da najprej prelomimo s tradicijo, da poiščemo svoj izraz. Delavski pisatelj ne bo smel hlastati za dogodki, da se s tem popularizira, da dobi priznanje, temveč bo moral preko odkritosrčnosti — ustvariti objektivni tisk delavca z vsemi slabostmi in z vsemi vrlinami. Zaradi tega sicer ne bo »revolucionar«, postal pa bo več — postal bo glasnik novega rodu, ustvarjalec nove dobe in nove kulture.

Omenil sem v začetku, da ni to kaka študija, ki bi dokončno rešila ta pereči problem, temveč so to bolj samo mimobežni vtisi, ki jih dobiva človek ob vsakdanjih dogodkih in ob spoznanju, da še nismo v obljubljeni deželi, ampak šele prav na začetku poti do — nje.

Od uspeha delavske borbe za kruh zavisi tudi kulturni, duhovni in nravni dvig ne le proletarijata samega, ampak vsega človeštva. (Ogenj.)

Na strani Kristusa je svetovni nazor kapitalizma in njegovih posledic nemogoč, in če se tam pojavi, pomeni to že odpad od Kristusa.

Opat Herwegen.

Tomaž Furlan:

Rešite naše duše.

Srečali smo se znanci iz gimnazije. Bila sva dva zdravnik, jurist in pater. Ta nas je povabil s seboj v celico. V gimnaziji smo bili zelo prijateljska družina. Naš pater je bil vseskozi odličnjak, mirna duša, kongreganist, manj nadarjen kot priden. Čisto drug je bil jurist Jože. Že takrat smo ga imeli radi zaradi njegove bistrumnosti. Izborno je pisal slovenske naloge, matematiko je le za silo znal, ker je ni študiral. Dober pevec, napol športnik in sovražnik deklet, ker se jih je bal. Sploh je bilo vedno mnogo plašljivega v tem postavnem in simpatičnem fantu. Zobozdravnik Lojze je bil bolj znanec kot prijatelj. Postal je specialist, kakor so pač specialisti — izvežbani rokodelci. V gimnaziji je moral matematično nalogo pisati vedno na katedru, ker je imel za prepisovanje neverjetne sposobnosti. Menda je bil njegov oče bajtar, on pa je bil že v gimnaziji nekam gosposki. Zelo rad je kazal pisma svojih deklet, pri katerih je uspešno nastopal.

Ko smo se udomačili v patrovi celici, se je razvil pogovor, ki ga bom skušal podati, kakor mi je ostal v spominu. Najprej je začel Jože zbadati patra, kakor je običajno govoril: »No, takole se že da hoditi po stopinjah Gospodovih. Udobna sobica z mehkim naslanjačem in veliko knjižnico. Prav nič ne bo proti predpisom reda, če komfort še malo moderniziraš, potem res ne boš imel, kamor bi glavo položil.«

Peter: »Zakaj hudo govoriš, Jože, ko vem, da dobro čutiš. Pa vzemimo, da si resno oporekal načinu mojega življenja. Vprašam te, ki menda res nimaš, kamor bi glavo položil, ali bi ti hotel zamenjati svojo nepreskrbljenost z mojo ‚preskrbljenostjo‘?«

»To pa nikdar, nikoli,« je s poudarkom odvrnil Jože.

»No saj sem vedel, da si še vedno tak, kot si bil. Dobro misliš, hudo govoriš. Saj v današnjih časih zunanji pogoji življenja zelo ovirajo notranje življenje, to je osebno duhovno poslanstvo poedinca. Jaz prav nič ne zamerim tvojim sodrugom, če malo bolje vedo postlati za svoje glave kot midva. Zunanje življenje, ki ga po tvoje ne živim, bi bilo danes nekaj smešnega. Koliko takih neskritih in neostriženih profetov se danes klati po Evropi in vsi so, odkrito povedano, smešni. Izživljanje osebnosti v naši dobi ni več zunanje. Danes je čas notranje revolucije, tukaj padejo vse žrtve.«

»Ne govori o žrtvah ti in ne žali pred menoj ono, kar še edino spoštujem kot sveto. Dobro poznam tvoje razpotje; ali naprej v fronto med nas, v brezdomstvo, v neobritost, v nespočesanost, ali pa nazaj v beg pred svetom, po moje — v izdajstvo iz strahu pred nepreskrbljenostjo in pred žrtvijo. Ena sama kaplja krvi lepe rimske deklice, ki so jo použila peščena tla amfiteatra, je neskončno več vredna, kot vse tvoje prečute noči. Vsi ti ubožci pa bi bili smešni, kajti en sam zamahljaj roke s kadilom na žrtvenik države bi jim prinesel življenje. Pa so žrtve! Kar pa ti misliš o tvojih žrtvah, to so samo kazni za poleg. Vera je mnogo več kot razločevanje med dobrim in hudim. Vera je moč, ki ustvarja novo življenje v človeštvu preko vseh gonov v človeku. Živalstvo ima vedno iste zakone. Volk rop. Čebela gradi vsa tisočletja. Človek pa je po svojem duhovnem življenju vsak dan drugi. Človeštvo koraka vsako tisočletje naprej. Mejniki so veliki prevrati in njihove osebnosti. V ljikah, ki so jih granate izkopale, je bilo spočetje novega človeka. Mi revolucionarji smo ga spočeli in ga sedaj dojmimo. Pa kaj razumejo naši kristjani o vsem tem?«, je z zaničljivo gesto končal.

V tem trenutku sem prekinil našega Joška, ker sem ga dobro poznal. Čim omeni prevrat, je konec njegove ostroumnosti. Tukaj zagospoduje v njem nek nelogičen element, ki ga sam imenuje vera in sem mu rekel: »Čakaj Jože; prvo, ne žaliti! Ti si popil čašo miru z našim patrom in njegovim pobegom. Drugič ne misli, da govoriš sodrugom, tretjič nam daj malo prilžnosti, da izlijemo svojo modrost. Našemu specialistu že ustna drgetajo same od sebe. Poglej! Vprašanje prevrata tudi mene zanima. Mi poznamo samo politične, verske in socialne revolucije. Toda revolucija je tako rekoč biološki zakon vsega stvarstva. Učen in moder naravoslovec je nekoč razlagal, kako velikansko revolucijo predstavlja v duševnem razvoju živalstva nenaden pojav očesa proti morski sipi. Vse živalstvo do sipe slepo, za njo s popolnim očesom. Najbolj očitna je zame meteorološka revolucija. Zakaj se morajo napetosti v zračnih plasteh izenačiti s tajfunom, s ciklonom, ko je vendar mogoče vedno izenačevanje. Ravno tako je z zračno elektriko. Mora priti do bliska in groma. Ali pa recimo gospodarsko življenje. Gospodarske katastrofe za cele kontinente, pa magari sredi cvetočega gospodarskega življenja so kakor poletne nevihte sredi vročega dne. Zakaj ni bilo mogoče v Rusiji izvesti preosnov, ki so celo plemstvu že postale čisto jasne, drugače kot z revolucijo. Tako je povsod. Jaz osebno sem se uveril, da je revolucija razvojni princip v naturi; zadnji vzroki so pa vsi metafizičnega značaja. Kakor n. pr. zakaj je zlo in trpljenje potrebno. Kdo ve? Jože bi gotovo dejal, zato, da človeštvo dobi junake in profete. To so čuvstveni razlogi, ki se mene naravoslovca, ne primejo. Ne rečem, da niso enakovredni z mojimi racionalnimi razlagami. Zase sem čisto zadovoljen, da mi ni treba nikamor hoditi naprej in ne nazaj, ampak da ob cesti v senci gledam slabo in dobro oskrbljene popotnike.«

»No seveda, vsi trije bi radi ušli čredi, kajpak, samo jaz naj še ostanem kot srečni pridelovalec volne,« je ironično pristavil zobozdravnik. »Kar po domače vam povem, danes ste vsi trije bolj neumni, kot ste bili v gimnaziji. Že takrat ste se povzdigovali nad ostale in bi se radi še danes. Toda razmere so se temeljito predrugačile. Jaz sem koristen član družbe, ker sem se ji podredil, ker sem, da govorim po vaše, vstopil v čredo, vi pa šedanes plavate v prekucuštvu pubertete. Najbolj neumno pa je, da tudi moj stanovski tovariš z vami nekoliko v isti rog trobi, mesto, da bi se brigal za svojo privatno prakso. Evropa je danes prepametna in stara dovolj, da si ne pusti misli servirati od norcev. Če samo pomislim, da se je smatralo skozi dva tisoč let kot ideal človeka uboštvo, ko je samo ob sebi dano bogastvo, za čemer naj stremimo. Samo bogastvo sprosti, osvobodi. Ne rabimo nič drugega kot moža, ki nam bo pocenil delovno energijo do brezpomembnih cen. To je vsa modrost, ki jo človeštvo rabi. Zato pa zahtevamo praktiki samo eno žrtev, da se po vašem izrazim, to je brezpogojna podreditev zavoljo reda, brez katerega ni nobenega napredka. Kadar ne bomo več jedli kruha v potu svojega obraza, tedaj smo dosegli vse, kar sploh doseči moremo. Čisto drugi so resnični mejniki kot jih mislite vi.

Galileo Galilei, Louis Pasteur, Henrik Ford. Nobeden od teh ni krvav. Za presojo posameznika je odvisno samo eno, koliko je koristen, ali koliko kdo na dan zasluži. Ravno toliko je tudi potreben in v tem je vsa njegova veličina. Ford milijone, jaz tisočake, pater kovače, Jože pa nič oziroma še nekaj manj. Vse drugo pa je romantika, spodobna za otroke, ki se igrajo. Če človeštvo rabi oltarjev, potem jih postavimo Fordom, Edisonom, nikdar pa ne profetom in junakom. Ali naj slavimo Džingiskana, ki je vse poklal in oskrnil, kar je srečal. Ali pa Napoleona, ki je 20 let divjal po Evropi radi svoje in svoje družine častihlepnosti. Prevrat je princip tistih, ki nočejo

vedeti, kaj je delovni dan. Mesto prevrata recimo rajše princip nereda proti svetemu redu, to je pa res vekovita borba. Red je svet in je zmagovit; kadar je on v opasnosti, potem vsi pravi možje na okope, da ga ohranijo. Kar se je zgodilo v Rusiji, se v Evropi ne bo ponovilo in še manj v Ameriki. Svoboda je v blagostanju, blagostanje v redu. To bi danes moralo biti veselo znanilo.«

Po tem govoru, ki ga danes ni nihče pričakoval v tako rezki obliki od Lojzeta, je naš prijateljski prepir zavzel čisto resno smer. Na Jožetu je bila težka naloga, da upraviči popolnoma resno smisel žrtve, ker argumentom Lojzetovim ni bilo mogoče odvzeti teže. In tudi pater je moral spregovoriti, kajti naenkrat sta se nehote znašla z zobarjem precej ozko skupaj, vsaj kar se tiče reda in anarhije. Prvi je segel v besedo Jože:

»Zelo pametno si govoril, samo na koncu si od govorniškega navdušenja samemu sebi prižnico spodnesel. Kakor vidim, tudi ti nisi 100 odstotni mož dobička. Tudi ti kličeš samega sebe na okope. Okopi pa še nikdar niso bili rentabilni, vsaj po tvoji začetni logiki ne. Vse te misli, ki si jih ti navedel v obrambo svetega reda, se meni podijo po glavi v malodušnih urah, kadar sem slab, kadar mi je, da bi šel na goro in bi molil celo noč. Nič ni lažjega kakor podrediti se in pustiti vso skrb in breme s svojih ram in nič ni težjega kot odgovornost za vso našo skupnost nositi. Tako se mi zdi, da si bil ti danes prvič tako krepak, kakor si bil koncem svojega govora. Ko bi ne bilo teh krepkih ljudi z živo vero v napredek človeštva, ko bi ne bilo njihovih krvavih srag, bi še danes trgovali s sužnji in bi verovali v vse neumnosti tega sveta, v čarovnice in hudiče, in vsak nered bi bil kaznovan z galejo in grmado. Krščanstvo je podminiralo in razgradilo antični družabni sistem suženjstva in uvedlo fevdalnega, čigar zadnja najpopolnejša, najbolj strahotna in tudi do absurdnosti pritirana forma je kapitalizem. Mi pa ustvarjamo zopet nov red, popolnejši in pravičnejši od starega. Kolektivni človek in kolektivno gospodarstvo! Danes je zame to že precej jasno. Prebogati Ameriki grozi gospodarski krah. Rešiti jih more iz krize le skrajno slaba letina ali pa če vse žitne zaloge v morje potopijo, kar se dobesedno že dogaja, med tem ko skoraj polovica vsega človeštva suhe skorje strada. In če se ta sveti red noče umakniti, ko je popolnoma dokazal svojo nesposobnost in brutalnost, ali boš še klical na okope za njega? Če pa še kličeš, ti rečem, podel človek si! Mi vemo. Vse nasilje in vsa krivica in tudi vsa surova neumnost so danes posvečeni kot sveti red. Zato ne more biti deviza tega časa nič manj kot je naša deviza. To je najbolj grandiozna ideja, kar jih je človeštvo rodilo v vseh časih. Po njej bo prišlo odrešenje. To ni več samo v glavah fantastov, temveč s tako mogočnimi koraki se približava, da postane nam samim tesno pri srcu, kadar se spomnimo njenega naglega pohoda. Vendar drzno jo moramo izzivati. Veliko prerojenje bo nastopilo, človeštvo pa bo zopet dokazalo, da je napredek brezpogojen in nujen. Težka je pot naprej, ampak tako je ustvarjena naša usoda. Nazaj ne smemo iti.«

Jaz: »Le kličite duhove! Tudi jaz se bojim, da pride njihova ura, morda res prej ko mislimo. Če pa pridejo, tudi tebi ne prizaneso. Še to moram pristaviti. Anarhija ni le škodljiva, tudi gabi se mi. Enkrat sem občutil divjost mase pri rokoborbi. Ni me zanimala rokoborba, pač pa živalski pogledi in glasovi tisočeroglave mase. Takrat sem spoznal. Vso to divjost drži nazaj v meje le avtoriteta zakona in njegove oblasti. Kdor ruši njega, odpira zatvornice živini in njeni divjosti.«

Jože: »Kdor pa ga podpira, gromadi krivico nad krivico, neumnost nad neumnostjo in še bolj odpira zatvornice zadrževanemu besu. Vsa naša prizadevanja ne bi nič izdala, če ne bi vi pomagali. Gotovo je to paradoks,

vendar ste le naši najboljši pomagači. Vi poznate le eno in to je: vi sami. Vse drugo je živina. Red je svet, ker vam pomaga brzdati živino in samo zato. Bojite se plačila na svoje grehe, pa grešite vsak dan v dvojni meri.«

Razvneti Jože se je obrnil na patra in ga je zopet ostro zagrabil: »In ti, ali te ni sram, da se družno potiš z njim? Ah ne, kaj te bo sram. Oblast je oblast!«

Pater je čisto mirno odgovarjal: »Srce me boli, da me podiš tako daleč od sebe, ko sva si vendar mnogo bližje. Ko ste načeli vprašanje reda in nereda in ste imenovali celo besedo sveti red, vedite, da jaz nikakor nisem bojevnik za ta današnji red in naj mi Lojze odpusti, če moram izjaviti, da si v tem redu nisva prav nič sorodna. Sicer pa res ne vem, kako bi vam vse razložil. Da, red je posvečen, nosi lice božanstva, tistega božanstva, ki dopušča v tem vekovitem redu tudi težke katastrofe. Ta red je za nas svet, red, ki ni obtežen v časovnosti. Za red, ki je čisto večnostnega ali duhovnega porekla, za ta red se mi bojujemo ob vsaki uri, nikdar pa ne za časovni in materialni red. Skoro neprijetno mi je odgovarjati na tvojo zelo, zelo trdo besedo, kakor da smo mi kakor ubežniki. Vem dobro, da nas vi vsi tako smatrate, ker je vaše poznanje religioznih stvari tako samo zunanje. Od Učnika ne veste nič več kakor to, da je on stal v hudem boju z judovsko cerkvijo, ki ga je tudi spravila na križ in ga tako vzporejate z drugimi in samo tako ga doumevate. Naša gg. zdravnika pa še tako ne. Vendar moraš uvideti, da je vse to premalo, tisočkrat premalo. Če bi samo to bilo, kar v Njem vi vidite, bi On za človeštvo v resnici ne predstavljal nič več kot Savonarola, pa je vendar izpolnil že dve tisočletji in ne bo kraja temu neizčrpnemu viru vsega življenja v nas. Saj ti sam ne veš, kaj ti je on dal. Teža časa vam ga slika takega, toda to breme časa bo enkrat padlo z vaših ramen in takrat boste videli, kako malo vredno je bilo tisto, za kar ste se tako vneto borili, in kje drugje morate iskati vašega bogastva. Mi pa bomo vse dotlej čakali na vas. Fevdalni sistem, kolektivna država in še kaj drugega, za vse to se krščanstvo ni nikdar borilo. In tudi kapitalizem ni rasel iz krščanstva. Vi boste svojo kolektivno državo uresničili mogoče z revolucijo, mogoče brez nje. Ko pa boste ravno gotovi z njo, boste videli, da je novo zlo hujše od starega. Takrat pa bo napočil nov dan, nova potreba. Poteptana duša pri človeku, ki bo našla edino pribežališče samo še pri nas, bo zopet zmagoslavno izšla iz naših celic. Do tedaj pa jo bomo varovali s svojimi molitvami v prečutih nočeh. Ko bo vaša država najbolj popolna, bo klic, rešite naše duše!, najjačji. Vse bodo premogle vaše mašine, samo pijače žejni duši ne bodo dale. Blagor naših duš bo tisto vprašanje, ki ga ne boste nikdar rešili in bo tisto vprašanje, pred katerim se bo sesula vsa vaša oblast. Ker oblast je kakor božji red samo ena — božja oblast; kaj zmore človek, kaj zmore kdorkoli, če ne podeljuje te oblasti. Vsaka druga oblast je kakor dim, ki zastira pogled. Ali ti je poznano, kako je revolucioniral brat Frančišek iz preromantične Umbrije s samo molitvijo in vzgledom. Vsa oblast naj-mogočnejšega potentata se je odbila ob njej kot puščica ob jekleni čeladi. Ne misli, da hodimo manj po Frančiškovih potih kot je hodil on po Gospodovih. Sedaj bo najprej vrsta na vas, Jože, da storite, kar se storiti mora. Ne bo vam delo lahko. Cerkev pa bo čakala, ona lahko čaka, da čas dozori. Njej se ne mudi, ne more zamuditi prilike kot vi, ki vsak dan mislite: »danes ali nikoli.«

Nato smo se razšli in prepričan sem bil: revolucija duhov v Kristusu in s Kristusom je pot do pravega reda v korist posameznika in celote.

Evropske diktature*.

Svoječasni italijanski zunanji minister Sforza je sedaj napisal drugo knjigo svojih razglabljanj o razvoju evropske politike. V tej knjigi izvaja približno tole:

Sedanje diktature v Evropi so posledica svetovne vojne. Smo pač v prehodnih časih zgodovinsko pomembnih političnih prevratov, kakor jih je doživela zgodovina Evrope že več. Mnogi ljudje so zapadli vojni psihozi in mislijo, da se brez vojaške discipline narodi in države ne znajo vladati.

Nemajhno število izreka simpatije za diktatorske državne oblike. To so prav tisti ljudje, katerim sta država in narod Bog. To je skrajni nacionalizem. Za njim pa si prizadevajo uveljaviti se avtokracija proti demokraciji, kapitalisti pod plaščem komunistične nevarnosti proti kakršnekoli socialističnemu in delavskemu gibanju; po nekaterih državah se pridružuje temu še protižidovska gonja.

K nastanku diktatur je doprineslo svoj delež tudi nezadovoljstvo z institucijami parlamentarizma. Velika zmota pa je istovetiti sedanje parlamentarne institucije z demokracijo. Vsak demokrat prizna, da ima sedanji parlamentarizem kot organ demokracije svoje hibe. To pa za to, ker vlade in parlamenti v sedanjih formah ne zmorejo celega sistema gospodarskih socialnih in političnih problemov. Še pred vojno tega ni bilo. Diktature, ki skušajo oblast razumljivo čimbolj centralizirati, redno obdrže vse hibe parlamentarnega sistema, prednosti pa nobene. Sforza je mnenja, da se bodo napake parlamentarizma dale odpraviti z uvedbo federalizma oziroma regionalizma. Parlament naj bi bil vrhovna zakonodajna oblast, zdravstvene in gospodarske zadeve pa bi imeli pokrajinski parlamenti. Centralni parlament bi ostal kontrolni organ za zunanje in vojaške zadeve. S tem bi bil zgodovinski prestiž parlamenta zopet upostavljen. Tako si zlasti zamišlja avtor ureditev bodoče Italije.

Sedanje diktature v Evropi si močno prizadevajo, da ne bi izginilo sovraštvo med narodi. Kajti to je tudi ena veja, na kateri sede. Diktature so tudi zgovorno dokazale, da tako zvani »izvedenci« in »strokovnjaki« ne znajo vladati. Kajti v teh državah so izločeni iz javnega življenja najbolj kritični duhovi in najboljše glave. Sposoben človek se namreč ne more kar naprej klanjati in se vzdržati graje. V modo je prišlo mišljenje, da je demokracija forma vladanja drhali, diktatura pa režim najboljših. Res pa je prav nasprotno. Diktatorji so demagogi, ker če se obračajo na čuvstva množic, tedaj gotovo na slaba. Za tem obravnava avtor posamezne diktature posebej.

Italija. Fašizma danes ni več! Kar se kot fašizem predstavlja v Italiji, je le še orodje v rokah policijske države. Sedanja fašistična diktatura je pustolovščina. Spočeta in zadeta po D' Annunziju in Mussoliniju. Degenerirani pesnik D' Annunzio je bil tisti, ki je potegnil italijansko mlajšo generacijo v močvare strasti. Mussolini je demagoško izrabil nezadovoljstvo te generacije z izidom vojne. Sforza nazorno prikazuje razvoj znanih dogodkov po »pohodu na Rim«. Leta 1926 se je ustvarila diktatura sodišča za zaščito države, ki je do 31. maja 1931 »obsodilo« 1312 ljudi na 4316 let ječe, 7 pa na smrt. Te obsodbe so izraz strahu. Fašizem mora še dolgo trpinčiti italijanski narod, lahko pa se tudi vsak hip zruši. Nastanek fašistične diktature ni bil in ni opravičen niti politično niti gospodarsko. Pripovedovala se je bajka, da je fašizem rešil Italijo pred boljševizmom. To pa ni res. Tedaj, ko je nastopil Mussolini, te nevarnosti že zdavnaj ni bilo, kar je bodoči »duce« tačas tudi sam javno priznal v »Popolo d' Italia«. Zato pa se sedaj tisti letniki tega lista ne smejo izposojati iz knjižnic. Prav tako je prazno govorjenje, da je bila tedaj država na robu gospodarske propasti. Res je lira v prvih povojnih letih padla precej, ker je bila država navezana zopet samo na lastna sredstva in je vse ponudbe za posojilo odklanjala, obenem pa odločno odplačevala vojne dolgove. Toda do nastopa »fašistične revolucije« se je lira že močno popravila in dolgovi so se znižali od 70 na nekaj milijard. Fašistična vlada

* Carlo Sforza: Europäische Diktaturen, 1932.

je plačala teh dolgov samo 3 milijarde. Fašistična diktatura je spravila Italijo ne le politično, ampak tudi gospodarsko čisto na psu. Hvalisanje Volpija o milijardnih proračunskih prebitkih so se izkazala kot mistifikacija inozemskih kapitalistov, da bi se dobila posojila. Stabilizacija lire je prinesla Italiji ogromno škodo. Francozi so stabilizirali 25 frankov za dolar, Mussolini pa 19 lir za dolar. Za tem pa še prepoved izseljevanja, vsled katere je moralo ostati letno nad 300.000 Italijanov doma in s tem povečavati množice brezposelnih. Država pa je zvišala svoj aparat tako, da se je Mussolini že leta 1927 mogel pohvaliti s 60.000 policisti, 20.000 policijskimi komisarji, 30.000 miličniki v stalni službi in 250.000 miličniki, ki vsak trenutek lahko primejo za orožje. Z zatiranjem delavstva in sploh vsake svobode pa je Mussolini res ustvaril komunizem. Kajti ne le delavstvo, ampak tudi večina mlade inteligence se usmerja na radikalno levico. Za 500.000 duš broječi slovenski in hrvatski narodni manjšini je nakopal fašizem Italiji smrtnega sovražnika. In to samo s svojo netolerantnostjo. Mesto da bi pustil Slovencem in Hrvatom njih jezik in šolstvo ter jih skušal napraviti za mirne državljanke, pa jim je vse uničil in jih prelevil v revolucionarje. Taki so sadovi fašistične diktature.

Madjarska oligarhija se s fašistično ne da primerjati. Ta režim ni nič drugega kot za Madjarsko tipična nadvlada privilegiranega razreda, ki skuša služiti le svojim interesom brez vseh olepšav. Že »Decretum Tripartitum« pravi, da »tvorijo ljudstvo prelati, baroni in drugi magnati, ne pa prostaški narod«. Ta maksima velja na Madjarskem še danes. Madjarsko plemstvo se je skozi borilo na dve strani za svoje »pravice«: proti kralju in proti ljudstvu. Po vojni se je z grofom Karolyjem, ki je razdelil svoja posestva med kmeta, poskušala uveljaviti demokracija. Ko pa so postali znani sklepi Trianonske pogodbe, je izbruhnila boljševiška revolucija.

Bela Kun je vladal samo nekaj mesecev in dokazal vso svojo nesposobnost, najbolj pač s tem, da se je vlada skrajno zasovražila med kmeti, torej prav nasprotno kot v Rusiji. Dogodki sami so spravili na površje zopet staro fevdalno aristokracijo v zvezi z malimi plemenitaki, ki so že odnekaj dajali državi uradništvo. Prvotno so oboje podpirali tudi veleburžuji-židje, ki so si osvojili finance. Kmalu pa se je številno malo plemstvo v svoji razredni zavednosti ootreslo vseh svojih zaščitnikov in začelo boj proti njim in proti boljševikom. Kmetje so se tedaj organizirali proti boljševikom sami zase in vztrajali na tem, da dobe zemljo. Malo plemstvo si jih je pridobilo s tem, da jim je obljubilo zemljo. Pozneje pa so jih nesramno ogoljufali, se zvezali zopet z veleagrarci in barbarsko pomorili cele množice kmetov in njihovih voditeljev. Admiral Horthy, upravitelj madjarske republike, tipičen predstavitelj vladajočega razreda. Parlament je Madjarski vsilila l. 1920. antanta. Tedaj so bile volitve še nekam svobodne. L. 1922. in pozneje l. 1925. pa je grof Bethlen »znižal« število volilcev za 25%, tajno volijo le po večjih mestih, tako da volijo javno 245 poslancev in samo 46 tajno. Državna uprava je skrajno centralizirana. Združevalne svobode, razen za somišljenike diktature, ni. Po »zakonu o zaščiti javnega in socialnega reda« se lahko obsodi vsakdo. Če bi n. pr. Madjar ali pa inozemec na Madjarskem si dovolil trditi, da je knez Windischgrätz ponarejal franke, da je te bančnice izgotavljal državni kartografski institut in da jih je madjarsko zunanje ministrstvo dalo prepeljati na Nizozemsko, da bi se tam spravile v promet, ta bi povedal celo vrsto neizpodbitnih resnic. Po gornjem zakonu pa bi bil obsojen na 5 let ječe. Tiste elementi sestavljajo oligarhijo: visoka aristokracija (kolikor ni legitimistična), katoliška duhovščina, katere vpliv je tem večji, ker sta Horthy in Bethlen kalodnista, in pa inteligentno malo plemstvo, ki upravlja državne urade. Madjarska oligarhija ima razmeroma precej trdne temelje, ker se nima bati resnega nasprotstva niti z leve niti z desne. Delavstvo se še danes ni popravilo od boljševiškega eksperimenta. Ta diktatura ima po svojem postanku in sestavi znatne prednosti pred drugimi evropskimi diktaturami. Morda pa se bo baš v teh časih vzbudil vsaj v enem delu madj. naroda resničen demokratičen pokret.

Poljska diktatura je — Pilsudski. Živ anahronizem. Začel je kot revolucionaren socialist in voditelj teroristične organizacije. Njegov socializem je bilo le zunanje sredstvo; v resnici pa je Pilsudski vseskozi predstavnik male poljske žlahte. To je nemirna, revna, za-

dolžena in nedemokratska kasta. Poljska je bila po svoji sestavi edinstvena država v Evropi 17. in 18. stoletja. »Liberum veto« je znan. Zapadna Evropa je v 19. stoletju odkrila teorijo o vsemoči parlamentarnih večin, Poljska pa vsemoč opozicije, čeprav jo je predstavljal en sam najboljši znanik žlahčič. Taka država je morala iti narazen. (L. 1918. je bila Anglija proti samostojni Poljski.) V republiki se je Pilsudski omejil na armado in ni gojil diktatorskih želja. Naenkrat pa je zrastle v njem stari z mečem opasani vitez. Dal je majavi poljski demokratični zgradbi brco in vse se je sesulo. Na podrtiji je ostal sam. In ljudje, katere je nagnal s »tatovi« in »kanaljami«, so ga izvolili za predsednika republike. Pilsudski je pri mnogih zasovražen, vendar ne tako nespravljivo in neizprosno kot drugi diktatorji. Kajti Pilsudski je Poljak in Poljaki vidijo v njem sami sebe z vsemi svojimi vrlinami in napakami. Pilsudski je močan, da celo velik (kajti napraviti iz Poljske v 12 letih ugledno evropsko državo, nekaj pomeni), a obenem nepreračunljiv, zdaj rad vlada, zdaj spet odstopa. Vse evropske diktature temelje na interesih kakega razreda, kaste ali vsaj kake skupine. Pilsudski pa je sam in le v službi Poljske, kateri je pač dal vse svoje življenje. Vsiljuje se vprašanje, zakaj Pilsudski kljub vsem besnim izbruhom pusti parlament. Gotovo zato, ker je bolj previden kot drugi in mu je tako mogoče otresti se odgovornosti za vse slabe razmere. Vse njegove napake pa so velike in usodne. Koridor ni njegovo delo in tudi ne pomeni toliko kot pa vzhodno vprašanje — Ukrajina. Njegovi romantični načrti so sicer skoro uresničeni, a Ukrajinci niso odbijač med Poljaki in Rusi, ampak narod, ki hoče biti svoboden. Ukrajinci so visoko kulturni narod, morda bolj kot poljski, odporni, gospodarni in moralno silni (Ukrajinci so abstinenti, njihove velike konsumne zadruga ne prodajajo nobene alkohola). 6 milijoni se ne bodo dali popoljšiti. Pilsudski ponavlja usodne napake ruskega carizma. Poljska ima velike naloge. A resnično žalostno je, da je tak narod, kot so Poljaki, ki so sami na sebi okusili zatiranje, postal zatiralec. Prav isto je z zatiranjem Slovencev in Hrvatov. Značilno je, da diktatorji zamenjujejo jakost z brahijalno silo in tako končavajo v otroškem policajstvu in s pritiskom celo v moralnem in duhovnem pogledu. So kakor pijanec, ki v svojem poslednjem stadiju ne loči več dobrega vina od gnojnice. Kot drugod je tudi poljska diktatura toliko močna, da more vsako revolucionarnost trenutno zadušiti. A nezavestno sama seje seme socialne revolte med kmete in delavce in nacionalnega upora narodnih manjšin.

Turška diktatura. Med povojnimi diktatorji se zdi, da je samo Mustafa Kemal uspešen. To zato, ker ga je vrgel na površje naraven razvoj dogodkov — porast in zmaga turškega nacionalizma in ker se je odrekel gospodarstvu nad neturškimi narodi in se omejil samo na dežele, kjer biva turški narod. — Veliko napako so naredile zapadne države, ki so dovolile Grkom zasesti Malo Azijo s Smyrno in tako zasadile turškemu narodu nož v prsi. Tedaj je vstal Mustafa Kemal, tačas general, in kot upornik stopil na oder anatolskih mošej in pozval Turke k narodni vstaji. Iz pastirskih tolp je ustvaril armado in l. 1922. pometal grške divizije v morje. Ker je antanta hotela turški narod uničiti, zato je Kemal uspel. Da ima še sedaj po letih uspehe (ali vsaj na zunaj), je glavni vzrok v tem, ker označujejo njegovo politiko izredna dejanja, prav nasprotna temu, kar diktatorji vedno delajo. Diktatorji končujejo vedno v nesreči, ker morajo skrbeti za politiko zunanosti in za slavo, da nadomeste svobodo. Mustafa Kemal pa ni šel za vojaškimi uspehi, ampak za realnim ciljem: ustvaritvijo napredne republike in ni naroda podžigal v njegovem nacionalizmu in ga hujskal, ampak ohranil patriotizem kot sveto narodovo svetinjo in zato v Turčiji ne more priti do krize patriotizma. Ni storil kot drugod, kjer zahtevajo posamezni režimi, stranke in skupine najsvetejše narodove simbole samo zase. — Veliko gospodarsko napako pa je napravil Kemal, ko je izgnal iz Turčije vse Grke in Armence, ki so bili trgovci in organizatorji. Izmenjavo prebivalstva med Turčijo in Grčijo si je izmislil Venizelos, a je obema škodila. Ta transplantacija se da primerjati le s preseljevanjem narodov. — Med vzhodnimi narodi so Turki še najbolj inteligentni in demokratični. Zato je Kemal, dobro poznavajoč ljudstvo, obdržal vsaj na zunaj demokracijo. Gotovo pa se je zelo zmotil s svojimi verskimi in civilizatoričnimi razmerami, misleč, da se da tok zgodovine s silo preobrniti. V tem je precej podoben Petru Velikemu.

Španska diktatura je zrastle čisto v senci kraljeve oblasti. Dejanski diktator je bil kralj. Oziral pa se je na cerkev (ali vsaj na visoki kler) in na armado. Ker je bila diktatura umetna tvorba, je z njo padla tudi monarhija. Karakteristično za špansko diktaturo je bilo, da jo je hotel kralj, ker je poskušal z njo kriti svoje osebne napake, pa je baš radi nje padel. Nenaden konec diktature je prišel za svet kaj nepričakovano, saj je vse časopisje vedno prinašalo šlagerje kot: »Vsa Španija za Primo de Rivera«, ali »Ogromen napredek Španije« in podobno; kako so gospodarili, se razvidi iz tega da so se dolgovi države povečali za 6 milijard, dolgovi občin za 1 milijardo in dolgovi provinc za 3 milijarde pezet. V inozemstvu pa je vlada najela 67 milijonov dolarjev posojil, medtem ko l. 1921. Španija zunanjih dolgov sploh ni imela. Sedaj po padcu cel svet zabavlja čez Primo de Rivero, pa je bil vendar mož zvest in v svoji stroki kot general sposoben; če se v drugih stvareh ni spoznal, ni njegova osebna krivda, da je prišlo do padca. Tudi najboljši prijatelji bivšega kralja Alfonza sedaj priznavajo, da je bila postavitve diktature velika napaka. Kralj je hotel imeti cel Maroko v španskih rokah in zato je proti volji generalov ukazal poveljujočemu generalu Silvestre-u ofenzivo. Sledil je grozen poraz, tisoče Špancev je padlo in izgubljeno je bilo tudi v enem dnevu ozemlje, za katerega so se borili več let. General Silvestre se je ustrelil. In po vsej Španiji je šlo od ust do ust, da je vsega kriv samo kralj. Ta pa se je zbal formalne preiskave v parlamentu, ga razpustil, ukinil ustavo in poklical Primo de Rivero, čigar prvo dejanje je bil umik v Maroku. Tega je izvedel po vseh strateških pravilih izbornu. Avtor opisuje srednjeveško miselnost bivšega kralja Alfonza, ki je smatral Španijo in Špance za čisto svojo osebno last in podobno.

Ruska diktatura je znana. Pisatelj ne daje nobenih posebnih vidikov o njej. Razpravlja še o političnih okovih v Nemčiji, predvsem radi hitlerjanstva, ki po svojih ciljeh in metodah v celoti sliči italijanskemu fašizmu. Nemški narod je politično že več desetletij napačno orientiran. Politiki Nemci niso. Tudi Bismarck ni bil politik svetovnega kova. Napravil je nebroj usodnih napak v notranji in zunanji politiki, katere je Viljem še potenciral, kar je privedlo do kraha. Sforza smatra, da je hitlerjanstvo za Nemčijo usodno. Edina sila, ki bi se mu mogla uspešno zoperstaviti, je socialna demokracija, katera pa je morda že preveč pomeščanjena in nebojevita.

Izgledi za bodočnost. Sedanji čas politične degeneracije se da morda najboljšje primerjati z dobo po Napoleonu, ko so hoteli narodi svobodno zadihati, a jim je sveta alijansa vsilila absolutistične države. Antanta je šla v vojno za »zmago svobode in demokracije«. Tej zmagi pa sledi val avtokracij in diktatur. Isto sliko kaže vsa zgodovina. Diktature niso izraz kake nove miselnosti, ampak samo nadaljevanje vojnega razpoloženja. Po 4 letih sovražstva in klanja napraviti mir na ta način, da se postavijo na pergamente podpisi in pečati, bi bilo preenostavno.

Pa še en moment je nudil ugodna tla diktaturam, namreč neka mera aktivne in pasivne pripravljenosti ljudstva. Prav pogosto se zavežejo množice v svojem stremljenju po »odrešitelju« prav demagogom. Tak primer je bil Cezar v Rimu, ki ima danes mnogo posnemovalcev. Redki so diktatorji, ki imajo uspeh zato, ker so njihove ideje zahteve tistega časa, tak je bil n. pr. Lenin, ki svoje moči ni dobil iz Marxove doktrine, ampak je pač udejstvil to, kar je hotela vsa tedanja Rusija, namreč mir. Sforza misli, da je to tudi vzrok dolgotrajnosti sovjetskega režima.

Duh in samo duh je tisti, ki daje revolucijam dih življenja in pravec toku zgodovine. Kaj je danes n. pr. narodom tedaj mogočni Friderik II. Štaufovec napram tedaj malo znanemu Frančišku Asiškemu. V primeri z Lutrom je Karl V. prava ničla itd. Isto je s sedanjimi mogočnimi diktatorji, ki »zapovedujejo« narodom in državam.

Dedščina diktatur je moralna propast in politične nevarnosti. To je bilo po Napoleonu v Franciji vseskozi do Sedana, to je po Bismarcku in Viljemu v Nemčiji še danes. Kajti ljudje so postali v teh dobah topi in sposobni samo občudovati svojega nacionalnega heroja rekoč: naš ženijalni voditelj se že spozna, on ve, kaj dela; zato naj nas vodi še naprej.

Tudi zaradi »dobrega« diktatorja se mora ljudstvo preje ali pozneje pokoriti, ker je prenašalo njegovo vlado in s tem zanemarilo svoje politične ideale. Pod takimi diktatorji

se razdeli ljudstvo v skupine sebičnežev, odgovornost in vrline izginjajo. Lep primer takega »dobrega« diktatorja je Porzorio Diaz v Mehiki. 30 let je stala njegova diktatura, za ministre je postavil najbolj sposobne, ki dosegajo velike evropske politike. In kaj je sad te vlade? Danes se pokore za grehe desetletij veleposestniki in duhovniki, ki so bili 30 let na varnem pod plaščem diktature. Nič niso ves ta čas mislili na proletarijat, da bi ga dvignili, ampak so videli v njem le za suženjsko hlapčevstvo rojeni sloj.

Vedno nastaja ob zatonu diktatur vprašanje, dobiti primernega naslednika. Diktatorji mislijo, da ga ni, zgodovina pa ga je še vedno našla. Vendar je ugotovljeno, da so vsi tisti, katere bi v normalnih časih splošno smatrala za primerne naslednike, onemogočeni ali sami po sebi, ali vsled svojega kompromisarskega oziroma strahopetnega zadržanja, ali pa so prišli v pozabljenje, ker so se umaknili.

Kontakt med vladajočim in vladanimi tvorijo pod diktaturami le špijoni in prisluškavci. Moralično degenerirajoče vpliva, če mora ljudstvo na povelje priznavati dogme, fosome in ljudi, če mora biti danes navdušeno za nekaj, kar mora jutri pozabiti. Taka duhovna škoda kaj rada ostane. V orientu so rase, ki so vsled skozi generacije trajajočega despotizma neozdravljivo zastrupljene. V tem je glavni vzrok, vsled katerega je tudi »dobra« diktatura za narode vedno usodepolna.

Avtor je prepričan, da je napredek človeštva mogoč le v svobodi in demokraciji. Prava svoboda pa je v svobodi misli, besede, tiska in združevanja. To bodo morali bodoči možje resnično izvesti. Seveda istoveti Sforza svobodo z že davno premaganim liberalizmom. Nadvse pa ga odlikuje njegov neizprosni politični idealizem in njegova demokratičnost.

V. P.

Pregledi.

Stranke v Franciji.

V zadnjih 15 letih se je Francija gospodarsko temeljito preobrazila. To preobrazbo označuje predvsem nastanek velikih industrij. S tem se je ojačil tudi politični vpliv težke industrije, ki je zlasti po vojni dirigirala vso politiko države. Tempo industrializacije je zahteval vedno na tisoče delavstva, katerega pa Francija sama ni mogla dati. Zato se je začel ogromen človeški uvoz. Cenena delovna sila inozemskega proletarijata francoskemu industrijskemu delavcu silno škoduje, a mu na političnem polju ne nudi protiodškodnine, ker inozemci nimajo volilne pravice. Vendar je delavski vpliv močno narastel, za kar je dokaz že samo sprejetje socialnega zavarovanja kljub dolgotelni sabotaži buržuazije.

Leta 1928. je odpadlo na komuniste, socialiste in levičarske meščanske skupine 60 odstotkov oddanih glasov. Kljub temu so dobile srednje in desničarske stranke večino. Leta 1927. so vpeljali v Franciji volitev po okrajih z absolutno večino. Prej je bil v veljavi še nekak sicer popačen proporc, ki je zagotavljal sredini in desnici veliko prednost. Zato je nastal takoimenovani levičarski kartel sestojec iz socialistov, radikalov in socialnih republikancev. In zopet je prišla prememba volilnega reda. L. 1928. so dobili socialisti 1.707.212, komunisti pa 1.060.34 glasov. Med komunističnimi volilci je poleg delavstva tudi široka plast meščanstva, ki koketira s komunizmom

iz mode. Na kongresih stranke so ugotovili, da igrajo ti meščanski elementi v nji sicer pomembno vlogo, a kaj radi utečejo drugam. Po zadnjih volitvah se je stranka po ruskem zgledu prekrstila v »blok delavcev in kmetov«.

Močnejši kot komunisti so v vseh industrijskih središčih, razen v Parizu, socialisti. Polet socialistične stranke se je začel l. 1930. Njihovi glasovi so se podvojili, početvorili, da celo pošestorili. V socialistični tabor se seli iz vrst radikalov malomeščanski in kmečki element kar v masah. Tisti, ki mislijo, da bodo socialisti po volitvah 1932. najmočnejša stranka, računajo zlasti na pritok kmetijskih množic. S tem je tudi že računal kongres stranke l. 1930., ki je izrekel, da hočejo socialisti razlastiti le brezdelno veleposestništvo, male in srednje veleposestnike pa, ki sami ali le z nekaterimi najetimi delavci obdelujejo posestva, hočejo pustiti pri miru. Stranka ima sedaj 10 poslancev in 130.000 organiziranih članov. Njihove strokovne organizacije štejejo 850.000 članov.

Aristokracija je postala privesek vefinanc. Iz vrst birokracije in diplomatov je izginila skoroda čisto, le v armadi je še močno zastopana. Povečini so aristokratski oficirji nasprotniki republike, kar pa ne pomeni nevarnosti za sedaj državno obliko. Notoričen nasprotnik republike je celo vrhovni poveljnik armade Veygand.

Politični vpliv katoliške cerkve je razmeroma precejšen. Od l. 1905. je ločena od dr-

žave in navezana na prispevke vernikov, vsled česar izgleda večkrat, kot da bi bila tesno zvezana z industrijo in finančniki, kar bi jo privedlo v ostro nasprotje z interesi katoliških ljudskih množic. Poincaré in Briand sta si prizadevala odpraviti protikatoliške zakone, ki so bili deloma res odpravljeni. Nasprotno pa je Vatikan pritisnil na alzaško duhovščino, da se umakne iz avtonomističnega gibanja, ki je prizadevalo francoskim vladam velike skrbi. Kljub stalnemu boju med »klerikalizmom« in »antiklerikalizmom« Francija nima konfesionalnih strank. Vatikan noče izrazite katoliške stranke, ker bi se s tem protiverško gibanje le okrepilo. Katoliška se imenuje lahko le »demokratska ljudska stranka«, kjer pa se udejstvujejo samo lajki, ker bi bil duhovnik-poslanec ali celo minister v Franciji nemogoč.

Industrija je močno organizirana. Velefinanca ima tudi veliko politično funkcijo; organizira politično korupcijo, finansira volitve, meščanske stranke in njihov tisk. Velik vpliv na volilce imajo zlasti železniške in zavarovalne družbe. Ves kapital pa ima svojo vrhovno politično organizacijo »unijo gospodarskih interesov« (union des interets économiques). Njen ravnatelj je bivši senator Billiet, vsemogočni upravitelj volilnih fondov. Veliko število poslancev in senatorjev je v upravnih in nadzorstvenih svetih industrij in bank, ali pa so njih pravni zastopniki. Svoječasni finančni minister Peret je prejemal stalno plačo od Oustricove banke in opravljal zanjo protizakonite posle. Člani druge Tardieujeve vlade so imeli skupno 58 upravnih mest. Senator David, zastopnik kemičnega kartela, je bil poljedelski minister.

Malomeščanstvo in kmetje so jedro Francije; to sta dva statična elementa, ki sta utrdila francoski parlamentarizem in republiko. Pri vseh revolucionarnih pokretih je bilo malomeščanstvo odločujoč element. Prvotako uravnovešeno kot malomeščanstvo je kmetsko ljudstvo. Ta dva sloja volita levičarske meščane in socialiste. Varčnost, ta francoska nacionalna vrlina, pa skrbi tudi zato, da ta dva elementa kaj rada prideta pod vpliv bančnega kapitala in njegovega tiska. Baš to je l. 1924. vrglo levičarski kartel. Pred vojno je bila levičarska orientacija teh dveh slojev, ki pomenita v Franciji skoro eno in isto, še bolj izrazita. Kmetje posebne stranke nimajo. V Franciji za srednjeevropske politične razmere tako značilnih srednjih strank ni.

Prava fašistična stranka, ki to ime po pravici zasluži, pa je leta 1898. ustanovljena »action Française«. To je stranka in udarna četa monarhistov. Mussolini ni prevzel od nje samo terorističnih metod, ampak v znatni meri tudi ideologijo. Po vojni pa so fašisti zelo izgubili na vplivu.

Stranki v modernem smislu sta v Franciji le dve: socialistična in komunistična. Morda še radikali. Kar pa je od njih naprej tja do skrajne rojalistične desnice, je samo sem in tja

se pretakajoča masa, konglomerat strančic in skupin, že v revoluciji imenovan — močvirje (marais). Nekaka ideološka vez bi bil nacionalizem in socialni konservativizem. To »močvirje« tvori danes večino parlamenta. V vsaki parlamentarni državi se po volitvah ve, katerim strankam pripadajo poslanci. Po zadnjih volitvah pa 100 do 120 francoskih poslancev še ni vedelo, katerim strankam naj bi se priključili. V tem kaosu se spozna samo kapital, tisti, s čigar pomočjo so bili poslanci izvoljeni. Pred volitvami obdeluje množice s tiskom, med volitvami dirigira mase, da glasujejo za tega ali onega desničarskega kandidata. Po volitvah pa pride najvažnejše: vodstvo in podkupovanje. L. 1924. je ugotovila preiskava, da so celo mnogi levičarski meščanski poslanci prejeli »podporo« od senatorja Billieta, zato pa so se pisмено zavezali, da bodo glasovali proti določenim zakonom. Ta gospod Billiet in tisti, ki mu dajejo na razpolago denar, so pravi voditelji Francije. Poincaré, Tardieu, Laval in drugi so le igralci, ki s patosom igrajo dodeljene jim vloge. V. P.

Nemci in Balkan.

Obenem z vojno je izgubila Nemčija tudi vse svoje kolonije. Industrija je izgubila s tem močne trge. Zato poskušajo Nemci že vsa leta po vojni ustvariti si nadomestila za izgubljene trge v Evropi in na drugih kontinentih. Z znano nemško natančnostjo proučujejo nemški strokovnjaki dežele in države, kamor naj bi usmerili tok svojih industrijskih izdelkov in kapitala. V Evropi jim je za to najbolj pripraven njen jugovzhodni del, to so Romunija, Bolgarija, Turčija, Grčija in Jugoslavija. V teh državah se mnogo bolj kot pred vojno čuti direkten vpliv nemškega velekapitala. V orientacijo nemških kapitalistov je izšla že cela vrsta knjig in knjižic, ki bolj ali manj izčrpno, vsestransko in točno slikajo te države. Omenjamo jih le nekaj.

A. H. Hollmau: Agrarverfassung und Landwirtschaft Jugoslawiens. Precej netočno opisuje naše nekdanje kmetске odnose in težavno razvojno pot naše agrarne reforme. Pri tem pa omenja prav tako netočno splošne politične in gospodarske razmere države. Vendar pa je knjiga spriči nedostatka domače literature edini vir za poznanje ne materije tistemu, ki se za to interesira.

Schacher: Der Balkan und seine wirtschaftliche Kräfte. Je to knjiga, namenjena čisto praktičnim gospodarstvenikom, a vendar precej površno zbrano gradivo ne nudi prave in jasne slike ne o naši, ne o drugih državah, o katerih pisatelj razpravlja.

Dr. Walter Hoffmann: Südost-Europa (Bulgarien - Jugoslawien - Rumänien). Ta je še najboljša izmed vse do sedaj izišle literature. Pozna se ji, kot avtor

sam omenja, da so sodelovali tudi domačini. Stvari, za katerimi moramo mi iztikati po raznih časopisih in revijah, so tu lepo sistematično zbrane. Poleg gospodarskega je prikazano v glavnih obrisih tudi politično, socialno pa kulturno življenje teh treh držav še dosti zgledno. V gospodarskem delu je obravnavano poljedelstvo, gozdno gospodarstvo, živinoreja, rudarstvo, železarstvo, obrt, industrija, trgovina, gospodarske organizacije, banke, zadrugi, zavarovalnice, prometne in električne naprave. Posebej pa je omenjeno delavsko vprašanje, delavska socialna zakonodaja, posredovanje dela, delovne pogodbe in delavske strokovne organizacije, o katerih pravi, da ne igrajo nobene pomembne vloge. Delavstvo označuje v splošnem kot industrijsko nevzgojeno. Ne poteguje se tako kot delavstvo v drugih starih industrijskih državah za premije in druge mezdne priboljške, ampak stremi le za tolikšno plačo, da lahko živi. Kakor delavec tudi kmet rabi v gospodarskem procesu le sredstvo za doseg stvari, ki so potrebne za življenje, ga gleda čisto s stališča konsuma. Pisec meni, da bi bili tu na mestu primerni delovno-pedagoški ukrepi, da se ta miselnost odpravi in delavstvo v teh državah vzgoji v proletariat s pravo industrijsko miselnostjo; sicer pa se je ta proces že začel in so se v kratkem času pokazali zadovoljivi uspehi.

Nemški kapital bo v bližnji prihodnosti, če se mu posreči otresti se reparacij, še silneje pritisnil na jug. To zlasti tudi spričo omahljivosti francoskega in angleškega kapitala, ki ne preneseta nikakega rizika. Tudi jug naše države je močno naklonjen nemškemu kapitalu.

V. P.

Kako je v tovarnah.

Vzporedno z gospodarsko krizo postaja tudi položaj delavstva bolj in bolj obupen. Poslabšanje gre predvsem v treh smereh: brezposelnosti, skrajšanju delovnega časa in v sistemu modernih delovnih načinov. Vzrok tem trem pojavom ni pomanjkanje dela. Glavni vzrok je neomejena dobičkaželjnost kapitala.

Prizadevanje kapitala gre samo za tem: kar najbolj znižati število delavstva. Tisti, ki kljub temu profitarstvu še ostanejo v tovarni, morajo podvojiti svoje delo, kajti produkcija mora ostati na prejšnji višini. Ako je imel delavec preje en stroj, mora sedaj opravljati dva. Na vsak način se hoče iztisniti iz delavca kar največ mogoče. Priganjanje ne škoduje samo delavstvu, marveč tudi strojem, ker jim pač delavec ne more posvečati potrebne pažnje. Vedno bolj se uveljavlja načelo: zaposliti samo mlade, zdrave moči, starejše delavce pa odpustiti. To se posebno opaža tedaj, kadar gre za sprejem že prej zaposlenih, ali novih delavcev. Često vprizore krizo le zato, da delavce lahko odpustijo. Po kratkem presledku zopet začno z obratom, toda staro delavstvo ostane na cesti, zaposlijo pa mlade moči. Pri od-

pušnih so seveda vedno med prvimi tudi tisti, ki so v borbi za delavske pravice bolj aktivni.

Produktivnost je stopnjavana do skrajnih meja človeške zmoglosti. Ne samo strojno-avtomatična ureditev obratov in delo iz rok v roke na tekočih trakovih dirigirajo tempo produkcije, marveč tudi kar najbolj zapleteno pripravljene akordni in premijski sistemi silijo delavce, da se med seboj priganjajo k čim intenzivnejšemu delu. Podvojena kontrola nad delom in izigravanje produktivne zmoglosti enega delavca proti drugemu, ene skupine proti drugi, se pretvori včasih v krvavo roganje in zasmehovanje. Kontrola se vodi s produkcijskimi avtomati, kontrolnimi urami, obratnimi priganjači i. t. d. Mojstri, obratvodje, inženjerji danes ne delajo v svojih pisarnah, marveč stalno stojijo za delavcem, da se tudi pri akordnem delu kaj ne oddahne. Vsak pazi na drugega. Kar se nemu z največjim naporom posreči, to morajo storiti potem vsi. Na ta način se iz delavstva iztisne več kot zahteva podjetje samo, za plačilo pa se jim ob prvi priliki zopet znižajo akordi. Tako gre naprej z dneva v dan. V obupu za svojo existenco se delavstvo med seboj vedno bolj sovraži.

Zato je tudi razmerje med delodajalci, predpostavljenimi in delavstvom sovražno do skrajnosti. V obratih vlada môra, ki tišči delavstvo k tlom, kazni so nekaj vsakdanjega. Če delavec izrazi kako željo ali se radi česa pritoži, pade v nemilost in enostavno »leti na cesto«. Isto se godi vsem ostalim, ki ne zmorejo producirati zahtevane kvote. Vsled prevelikega navora in trpljenja se množijo obratne nezgode. Racionalizacija in moderni obratni priganjaški sistemi kaj kmalu uničijo tudi najbolj zdrave in odporne delovne moči. Kljub temu, da je delavec nekoliko bolan, se trudi in ostane pri delu, kajti če boluje, »leti«, ker ima podjetje zdravih in močnih dovolj na razpolago. O kaki večji pažnji za delavcevo zdravje vsled novih obratnih naprav, ki nosijo s seboj kali raznih obolenj, ni govora. Za razna naročila se namenoma silni in priganja delavstvo k čim večji storitvi, delajo se nadure ob nedeljah in praznikih, potem pa se obrat kar zapre.

Kljub večji produkciji so plače znatno nižje vsled skrajšanja delovnega časa, znižanja akordnih postavk, črtanje premijskih in drugih doklad. Kljub izboljšanju obrata in kljub večji produkciji se akordne postavke in urne ter dnevne mezde vedno znižujejo.

Zaščitna zakonodaja, katero si je delavstvo priborilo, postaja brezpomembna. Kolektivne pogodbe in dogovori se sklepajo, ne da bi se določil odpovedni rok. Jutri je lahko že drugače. Odpovedni rok pa postaja tudi sam po sebi brez vsake vrednosti, ker podjetja poljubno zapirajo in zopet odpirajo obrate. Delavski zaupniki so samo še senca, ki so vedno prvi na vrsti, kadar zmanjka dela.

Pri višjih uradnikih pa ni racionalizacije. Nasprotno, kjer je bil prej delodajalec sam ali ravnatelj, so sedaj trije, štirje šefi in še več.

Poleg tega je nastavljena še cela vrsta drugih višjih uradnikov, čeprav je dela vedno manj. Tem se seveda tudi plače ne reducirajo ali vsaj ne v istem razmerju kot delavcem. Nasprotno so razne nagrade, reprezentacijski fond in drugi izdatki nezmanjšani. Milijone izdajajo razna podjetja za protisocialne namene. V železni industriji so tovarne, kjer je več nastavljencev uradnikov kakor delavcev. Vse to pelje do skrajnega obubožanja delavstva. Brezposelnost, skrajšanje delovnega časa, visoke cene življenskih potrebščin, padanje kupne moči že itak slabe razmere strašno zastruje. Moderni načini dela so prinesli samo zelo maloštevilnim profit, vsem ostalim pa jemljejo osnovno človeško pravico — delati za svoj vsakdanji kruh.

J. Rozman.

Osebnost.

Vprašanje individualizma in kolektivismu stopa vedno bolj v ospredje. O tem ne razglabljajo le filozofi in psihologi, ampak tudi sociologi in gospodarstveniki. Saj sta ravno današnji individualistično kapitalistični družabni sistem in kolektivistično rusko gospodarstvo iznova načela to vprašanje prav iz vidikov praktičnega življenja, katero vedno išče svoje utemeljitve v filozofiji. V 1. številu »Besede« se je Terseglav France v članku: »V čem je naša rešitev« postavil na stališče krščanskega individualizma. Omembe vredna se mi pa zdi študija Joža Kastelica »Vrednost in cena osebnosti« v »Zaru« št. 3—4 leta 1931. — Človek-posameznik je samo člen v verigi skupnosti, vseh rodov in vekov. Ravno v sedanjem času je osebnost izgubila svojo vrednost, ker gleda družba osnovno vrednoto vsega le še v skupnosti človeštva.

Boj med individualizmom in kolektivismom je trajen. V prav resen spor pa sta ta pola trčila v filozofiji in umetnosti v devetnajstem stoletju. V srednjem veku je bilo občestvo osnovni princip življenja. Občestvo v katoliški cerkvi in občestvo v rimsko-nemškem cesarstvu. Kdor se ni zadovoljil z absolutno veljavnim redom, tega je zadel kaznen papeža in cesarja. Cerkev in država sta sodelovali, druga drugo izpopolnjevali in branili. Tako je bil srednji vek izrazito kolektivistična doba v duhovno-avtoritativnim pogledu (ne v gospodar-

skem). Humanizem je vzel za izhodišče svemu hotenju antiko. Antika se ni oživila. Padel je tudi srednji vek s svojo avtoritativnostjo in občestvom. Vzrasla je renesansa: povdarek osebnosti in narodnega čuvstvom. Individualizem v vsem življenju, tudi v verskem in narodnostnem, v umetnosti in znanosti je prišel v spor s kolektivismom. Francoska revolucija in nemška romantika imata skupni osnovi: odpor proti individualizmu in povdarjanje narodnosti. Vendar je šla francoska revolucija v odporu proti individualizmu za socialno skupnostjo, romantika pa za srednjeveškim avtoritativno-religioznim občestvom, kamor se še danes mnogi zgubljajo in pozabljajo na realno življenje, ki sta ga ustvarila tehnika in individualni gospodarski sistem. Kajti za romantiko je prišel realizem in vstal je Marx kot zastopnik kolektivistične smeri, Schopenhauer in pozneje Nietzsche pa kot zastopnika individualistične smeri. Marxov, iz potrebe po kruhu rojeni materializem, je videl le v skupnem delu bodočnost človeštva, Nietzsche pa je dvignil na ščit nad človeka kot načelo vsega pozitivnega. Ves življenski razvoj je šel po Marxovi napovedi in svetovna vojna je pripravila tla za zmago kolektivističnega načela. Kakor je renesansa premagala srednji vek in uveljavila nad avtoritativnim občestvom individualizem, tako je svetovna vojna in v praksi izvedena socialna reforma v Rusiji dala signal za začetek nove kolektivistične dobe.

Brezdvomno je, da bo bodoče gospodarsko življenje šlo v vedno večji kolektivizem bodisi revolucionarno bodisi evolucionarno. Države že danes vedno močneje posegajo v življenje posameznika. Ali se bo bodoči družabni ustroj imenoval komunizem, kolektivismom ali državni kapitalizem, ni važno. Gotovo je le, da bi popolna mehanizacija duha in materije v kolektivismu bila v škodo posamezniku in celoti. Mnogi pa so že danes prepričani, da je gospodarski kolektivismom mogoč, da je že blizu in da more biti ta gospodarska oblika tudi dobra; kajti krščanska življenska načela so brezdvomno bliže kolektivismu kot individualističnemu kapitalizmu. Osebnost pa se more in se bo tudi v kolektivismu uveljavila toliko, kolikor je dobro in potrebno za posameznika in celoto.

L. J.

Novi čas zahteva nove orientacije v vsem družabnem, socialnem, političnem in predvsem v versko-nravnem življenju. Ker tega nismo pravi čas globoko v dušah razumeli in z dejanji pokazali, smo zašli v tako morečo kulturno, politično, socialno, gospodarsko in nič manjšo versko krizo. (Ogenj.)

Točno je, da je bogastvo kopičenje dela, le da je pri tem navadno tako, da prvi opravlja delo, drugi pa kopičenje. In to imenujejo pametni ljudje potem delitev dela.

Lev Tolstoj.

Pozlatarstvo, rezbarstvo, okvirji
Aleksander Götzl
 Ljubljana, Dunajska cesta 17
 Največja zaloga okvirjev vseh vrst, izdelovanje lesenih lestencev ter vsakovrstna rezbarska in pozlatarska dela. Solidno delo. Nizke cene.

IV. Brunčič

stavbeni in pohiš. pleskar in ličar
Ljubljana, Kolodvorska ulica 23
 Telefon 34-76

Izvršuje vsa v to stroko spadajoča dela. ter se cenj. naročnikom toplo priporoča. Delo solidno. — Cene zmerne.

ZOBNI ATELJE

DENTIST BEVC Jožko

LJUBLJANA, Gosposvetska 4 $\frac{1}{2}$
 tel. 3296

ordinira od 9 - $\frac{1}{2}$ 1, 2 - $\frac{1}{2}$ 6
 podgovora tudi izven teh ur. ob sobotah
 se ordinira le do 4

Coetličarna

Korsika

Beethovnova ulica (palača Dunav), telefon 2489

Miklošičeva cesta (poleg hotela Union), telefon 23-41

Lastna vrtarija:

Bleiweisova cesta —
 Vrtača števil. 3
 telefon 3188

Vtovrnica zrcal in brusilnica stekla

A. Vrhovec, Ljubljana

Za Gradom št. 16 (na koncu Streliške ulice)

Izdeluje vsakovrstna brušena i nebrušena zrcala in stekla po konkurenčni ceni

Z. Košak, Ljubljana

slaščičarna

Prešernova ulica 52

Javna jedilnica „Žedom“

Novi trg 2 (prej Turjaški trg)

Najmodernejši kuhinjski obrat. Svobodna izbira jedil. Nevezanost abonentov.

Cene jedil: I. juha 1-50 Din, II. prikuha, solata, kompot 2 Din, III. mesna jed 3-4 Din, IV. močn. jed 2 Din, V. kruh 0-50 Din.

Ustvarjajmo delavsko kulturo! Pomoč vsakogar je potrebna, zato pristopite kot član k

DELAVSKI ZALOŽBI

R. Z. Z. O. Z.

v Ljubljani, Miklošičeva c. 22/1.

(Delavska zbornica)

(Delež po 50 Din)

Franjo Oblak, Ljubljana
modni atelje — Poljanska c. 27

Specijalna
izdelava
talarjev, sutane
in sutanele
kakor tudi
vitke linije in
visoke rame.

Izdeluje in
priporoča se
modni atelje
F. Oblak

KNJIGARNA
NOVA ZALOŽBA

trgovina s pisarniškimi potrebščinami

r. z. z o. z.

LJUBLJANA

Kongresni trg 19

Vedno v zalogi vse knjige
domačih in tujih založb, časopi-
si in revije, vse vrste pisar-
niških potrebščin na drobno in
debelo, poslovne knjige za
društva in podjetja.

Založba Cankarjevih in Finžgar-
jevih zbranih spisov in drugih
pomembnih knjig.

Moderni

**radio aparati,
gramofoni
in plošče,**

vse sportne potrebščine vedno
na zalogi po ugodnih cenah pri

»**Jugošport**«

Ljubljana

Dalmatinova ulica 13
Miklošičeva cesta 34

Delavnica za cerkveno
umetnost

J. Neškudla
Ljubljana
Pražakova 8

nudi Vam

po najzmernejših cenah strokov-
njaško, solidno, liturgično prav-
ilno in umetniško dovršeno
izdelane **paramente, bandera,**
društvene zastave, svete po-
sode, kovinaste predmete iz
plemenitih in navadnih kovin in
vse ostale potrebščine za notra-
njo opremo cerkve. — Bogata
zaloga cerkvenih svilenih tkanin
in sorodnih potrebščin.

Najnižje cene za strokovnjaško
izvedena popravila.

Damsko modno
krojaštvo

Molan Josipina

Ljubljana, Krekov trg št. 11 (Perdanova hiša)

Izdeluje vedno po najnovejši pariški in dunajski modi vsakovrstne obleke po zelo znižanih cenah. — Jamči za solidno izdelavo in točno postrežbo.

Komisijska trg.
in agentura za
žito in vsako-
vrstne izdelke

Jos. Erzin Ljubljana

Zrinjskega ulica 8
Telefon interurban
2451

Vse cerkvene
potrebščine dobite
najceneje pri

»Ecclesia«

Ljubljana, Prisojna ul. 5

Lastne vezilnice,
šivalnice in strojni
pasarski oddelek.

Miroslav Leitgeb

Ljubljana, Jurčičev trg 3

izdelovanje ročnih in
strojnih vezenin. Pred-
tiskarija in izdelovanje
šablon. Zaloga DMC
in vseh potrebščin za
vezenje in predtisk.

Priporoča se

»Čajanka«

čajne mešanice in di-
šave vseh vrst

Fr. Kovač, Ljubljana
uvoz čaja in dišave
na debelo

Pisarna in skladišče.
Poljanska cesta 29

Gostilna »Kmet«

Ljubljana

Gospodarska c. 8

Toči prvovrstna vina,
priznana dobra kuhi-
nja, sprejemajo se
abonenti.

Priporoča se
Sfiligoj Ema

Jos. Jenič

Ljubljana

Hrenova ulica 19

splošno kolarstvo, iz-
delovanje avtomobilske-
rij ter vseh drugih v
to stroko spadajočih
del.

Alojzij Legat

trgovina s špeci-
alnim, kolonial.
in delikatesnim
blagom.

— Vinotoč. —

Ljubljana

Slomškova ulica 13

Krašnja Mirko

krznarstvo in izdelovanje čepic

Ljubljana

Wolfova 12, dvorišče

Po najnovejšem kroju
moderni krzneni
plašči, jope itd. po zni-
žani ceni. Sprejemam
čez poletje tudi v
shrambo.

Grobnice, mavzoleji, nagrobni in javni
spomeniki, ograjice, vaze itd.
Kipi, reliefi, ornamenti, cerkvena in
stavb. dela, umetni kamen, okviri itd.
Vkljesavanje in zlatenje napisov, por-
celanske slike, svetilke poprave itd.

FRANJO KUNOVAR

Kamnoseško - kiparsko podjetje

Ljubljana, Pokopališče sv. Križ

Telefon 27-87

Uprava revije priporoča v obojestranskem interesu cenj. naročnikom in tvrdkam, da se pridno poslužujejo naše revije tudi za inseriranje.

Sajovic Ivan, Ljubljana

Novi trg 4
čevljarški mojster

Glač Ivan, Ljubljana

Gosposka ulica 4
specijalno izdelovanje damskih
in moških čevljev

Pavlin Ivan, Ljubljana

Dunajska cesta (nasproti vojašnice)
Splošno čevljarstvo

Pirnat Leopold

čevljarški mojster
Ljubljana, Jernejeva ulica 18

Špeciialna čevljarna

Mokorel Jože

Mirje št. 2, Ljubljana

Izdeluje vsakovrstne luksuzne
in štrapančne čevlje po meri.

Posebnost:
gojzerci in pletene opanke

Postrežba točna in po
zmernih cenah.

Perdan Jernej

Ljubljana, Vidovdanska cesta 22
čevljarški mojster

Ortopedične čevlje izdeluje in popravlja po navodilu in pod nadzorstvom primarija dr. Minača, kirurga in ortopedika v Ljubljani

Špeciialna čevljarska delavnica

**K. Majce in drug
Ljubljana**

Kopitarjeva ulica 1

Izvršujejo se vsa druga v stroko spadajoča dela (moški in damski čevlji, škornji, snežni čevlji in galoše)

Kupujte pri tvrdkah, ki inserirajo v „Besedi“!